Leca Morariu

Institutorul Creangă

cu 15 clişee

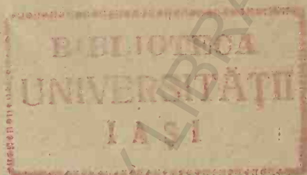


Reproducere din „Glasul Bucovinei“
An VIII, 1925

Cernăuţi 1925
Institutul de arte grafice şi Editură „Glasul Bucovinei“
Strada Iancu Flondor 33
6046

Preţul 30 Lei

Leca Morariu



Institutorul Creangă



Reproducere din „Glasul Bucovinei"
An VIII, 1925



Cernăuţi 1925
Institutul de arte grafice şi Editură „Glasul Bucovinei"
Strada Iancu Flondor 33
5896

Lui

O. L. Tângulet

Omagiu

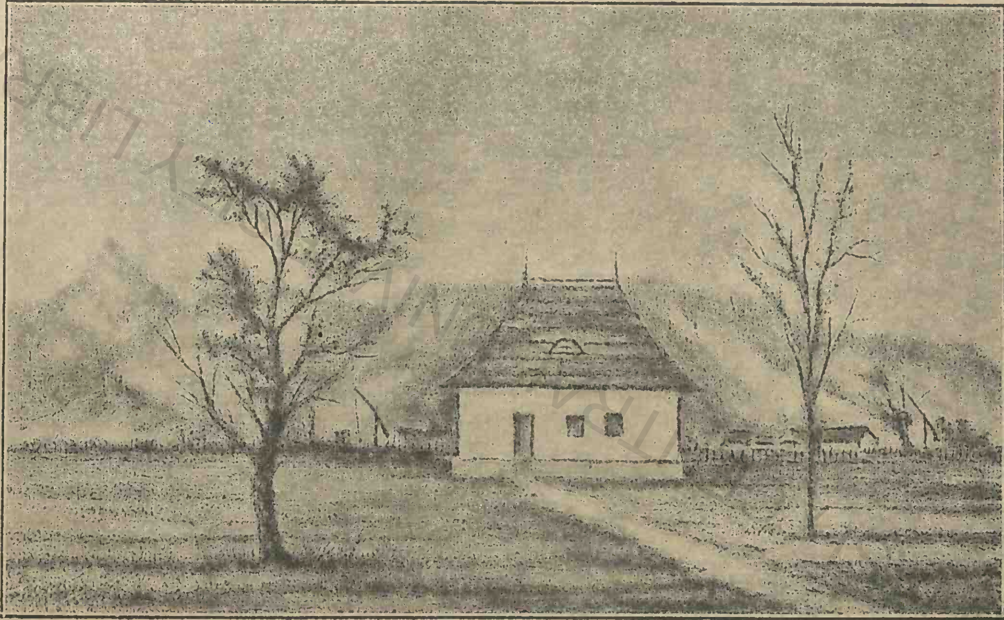
Creangă al nostru fu din categoria oamenilor cari se văd nevoiţi, şi cari sânt în stare, să revină asupra carierei lor profesionale. Boţul de „humă însufleţită din Humuleşti“, cum îşi zice Creangă, se pregătise pentru tagma preoţească. A şi izbutit să ajungă oleacă de obraz bisericesc: diacon. Fu apoi în acelaş timp şi învăţătoı, până ce într'o bună zi se pomeni numai om al şcoałei. Şi în această meserie de dascăl i-a fost dat să-şi încheie viaţa.

Iniţiativa primordială pentru cariera bisericească a lui Creangă a purces chiar dela mamă-sa, Smaranda lui David Creangă din Pipirig. *Amintirile din copilărie* ne stau mărturie despre ahotnica vrajbă ce se încingea între această Smarandă şi între Ştefan a' lui Petrea Ciubotariu (tatăl lui Creangă) pentru popirea Humuleşteanului nostru.

„—. . . vreu să-mi fac băietul popă, ce ai tu? — Numai decât popă — zise tata. — Auzi măi! Nu-l vezi că-i o tigoare de băiet cobăit şi leneş de n'are păreche —“ aşa cuvintează *Amintirile* (12[1]). Şi fiindcă stăruinţa mamei era mai mare decât a tatei — căci cuvintează aceleaşi *Amintiri din copilărie*: „Mama era în stare să toarcă 'n furcă şi

---

[1]) Citez după ediţia: I. Creangă *Opere complete*, cu prefaţă de D. Marmeliuc, Cernăuţi 1924, editura librăriei „Ostaşul român“ (Anton Roşca), — indicând (în paranteză) pagina.



Casa lui Creangă (din Humuleşti) după ediţia din 1892 ilustrată de Teodor Buicliu

să învăţ mai departe [2]). Şi tot cihăia mama pe tata să mă deie undeva la şcoală...“ (11) — *Nic' a lui Ştefan a Petrei* (11) (aşa-i zicea lui Creangă acasă în sat) porni a înşira la şcoli pentru a dobândi darul popiei: la şcoala din Humuleşti pusă la cale de părintele *Ioan de sub deal* (4) [3]), unde întâiul învăţător îi fu zdravănul flăcău *Vasile a Iloaiei* [4]) iar după prinderea cu arcanul a lui *bàdiţa Vasile* (1 şi 5) la oaste, al doilea dascăl, „dascălul Iordache, fârnăitul dela strana mare“ (9), care „clămpănea de bătrân ce era, şi-apoi mai avea şi darul suptului...“ (9)—zic *Amintirile;* în creierii muntelui apoi, la Broşteni, la profesorul Nicolai Nanu dela şcoala lui Alecu Baloş [5]) (2), unde mi ţi l-au „tuns chilug“ (20) pe Nică al nostru, de-a prins „a plânge cu zece rânduri de lacrimi“ (20), dar unde totuşi *tunsul-felegunsul* nostru a deprins a cânta aşa de iscusit „Ingerul a strigat“, de aveau toţi Humuleştenii să rămâie mai apoi „cu gurile căscate“ (24) de aşa cântare; la *şcoala dom-*

---

[2]) Pe când, dimpotrivă Ştefan Ciubotariu o ţinea tot una şi bună, că: „Dac' ar fi să iasă toţi învăţaţi, ... n'ar mai avea cine să ne tragă ciubotele“ (11), — descântându-l pe şcolitul său Nică cu boscorodeala:

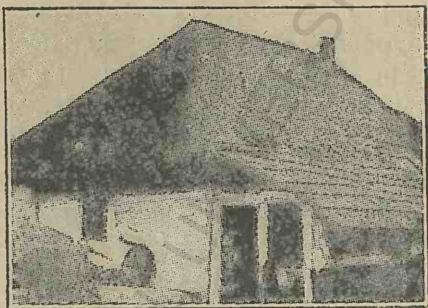
„Logofete brânză'n cuiu
Lapte acru'n călimări
Chiu şi vai prin buzunări“ (11).

[3]) Aiurea, în fragmentul de *autobiografie* a lui Creangă, Părintele se cheamă *Ioan Humulescu* (1).

[4]) In acelaş fragment de autobiografie dascălul acesta se cheamă *Vasile a Vasilcăi* (1).— Pentru şcolirea lui Creangă stăruia în acelaş timp şi neostoita râvnă a mamei sale: „Şi când învăţam eu la şcoală, mama învăţa cu mine acasă şi cetia acum la ceaslov, la psaltire şi Alexandria mai bine decât mine...“ (10—11).

[5]) Revista „Ion Creangă“ An. II 1909, 313 îl arată pe acest Alecu Baluş, *proprietar al moşiei.*

nească (52)[6]) din Târgu-Neamţ apoi, în 1852 (52), sub oblăduirea cărturărească a Părintelui Isaia (Teodorescu) Duhu [7]), pe care Creangă l-a imortalizat în duios-evocatoarea schiţă *Popa Duhu*; apoi iarăşi, mâncând din partea Păr. Isaia Duhu „un pui de bate, aşa din senin" (56) la şcoala de cateheţi din Fălticeni, ori cum îi zic *Amintirile*, la „fabrica de popi din Folticeni" (56), unde Ştefănescu



Casa lui Creangă (din Humuleşti)
după revista „Ion Creangă" III 1910, 93

Ion al nostru (cum îi zicea acum încă din Târgu-Neamţ lui Creangă, vezi „Ion Creangă" II 1909, 331 şi *Amintiri* 60) l-a avut profesor şi [8]) pe Păr.

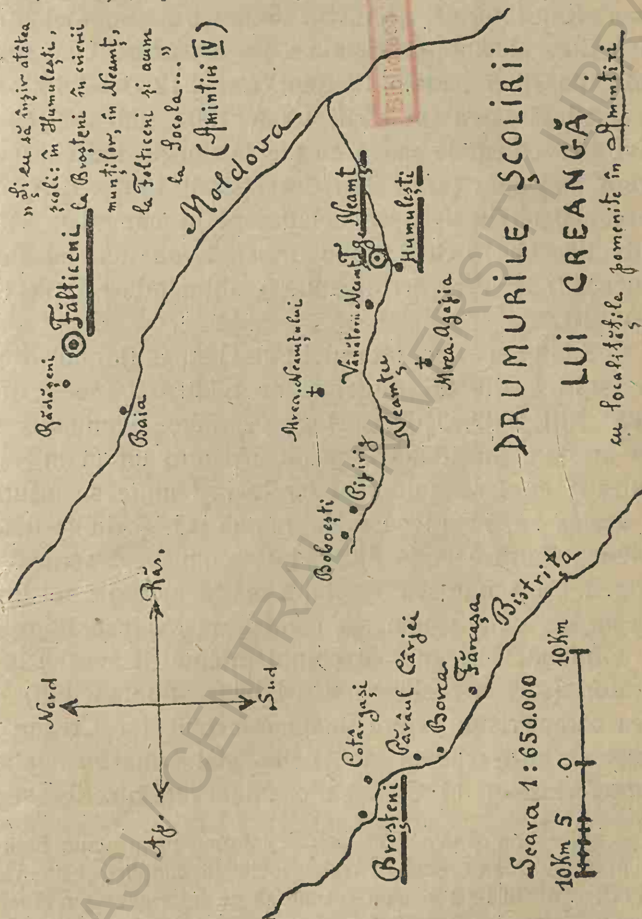
---

6) Rev. „Ion Creangă" II 1909, 330 îi zice: *Şcoala primară No. I de băieţi „Gr. Ghica V."*

7) N. Hodoş şi Al. Sadi Ionescu, *Publicaţiunile periodice româneşti* 1913, 508 pomenesc de *Arhimandritul Isaia Teodorescu* redactor al publicaţiei *Predicatorul moralului evangelicu sau alu umanitatiei*, Iaşi 1864—1865). Şi *Amintirile* (92) îl arată „arhimandrit cu mitră".

8) Dacă nota care vrea să lămurească pasagiul din *Amintiri* III: „şi-apoi lasă-te în *Conta* Sfinţiei-Sale" (56) se menţine aşa cum ne-o dădea ediţia „Minerva" şi aşa cum acum ne-o dă

Vasile Grigorescu (vezi revista „Ion Creangă" VII 1914, 290) ; şi, în sfârşit, ultimul drum bătut de



ediţia „Cartea Românească" (1924), 57, deci ca „aluzie la catihetul Conta", atunci evident, e vorba de un Conta, profesor al liu Creangă la Fălticeni ; totuşi revista „Ion Creangă" II 1909, 331, îl menţionează pe Păr. *Gr. Conta*, profesor al lui Ştefănescu-Creangă (în 1854) la şcoala din Târgu Neamţ. (! ?)

Creangă întru dobândirea preoţiei: „în toamna anului 1855“ (80) „în ziua de Tăierea Capului Sfântului Ioan Botezătorul“ (85), la Seminarul Socolei din Iaşi. Elev al acestui Seminar fu Creangă cam trei ani: din 1855 până'n 10 Sept. (resp. 12 Dec.) 1858 [9]) vezi „Şeşătoarea“ vol. VIII 1903—1904, 162—163. Şi a fost aici coleg de bancă cu acel Gheorghe Ienăchescu, preot mai apoi (vezi „Ion Creangă“ II 1909, 315), cu care mai tărziu avea să colaboreze la manualele sale didactice. La 10 Sept 1858 *Creangă Ion* (deci nu Ştefănescu!) îşi cere certificatul,[10]) obţinându-l [10]) la 12 Dec. 1858.

Emilgar (= prozatorul Emil Gârleanu), unul dintre istoriografii lui Creangă ne relatează apoi („Arhiva“ XIII 1902, 316): „După ce sfârşi Seminarul şi luă atestatul în 1859 [11]), se duse pentru un an în Humuleşti; apoi se întoarse iar în Iaşi unde se însură în acelaş an, luând pe fata preotului Grigoriu [12]) dela biserica Patruzeci de Sfinţi. Iată cum ne descrie d-l Grig. I. Alexandrescu [13]), după înseşi arătările lui Ion Creangă..., chipul cum s'a făcut această însurătoare“ — continuă Gârleanu. Şi chipul înfăptuirii acestei însurători (rod al celei mai originale spontaneităţi) e prea caracteristic pentru temperamentul lui Creangă, decât să nu-l reţinem aci, unde mai urmărim o altă metamorfoză a lui Creangă, cea dela faţă bisericească

---

9) Deci nu până'n 1859, cum ne informa până acum Emilgar în studiul *Ioan Creangă* „Arhiva societăţii ştiinţifice şi literare din Iaşi“ An XIII 1902 şi cum stăruie să ne informeze Dr. Emil Precup. *Viaţa şi opera lui Ion Creangă,* Gherla 1921, 22!

10) Amândouă actele acestea cuprind preţioase informaţii p. istoriograful lui Creangă.

11) Fals! In 1858!

12) Ileana Grigoriu.

13) Cronologic, cel dintâi biograf al lui Creangă.

la mirenie. Iată-l deci aşa cum îl cităm după acelaş Gârleanu, sau mai bine zis după acelaş Grig. I. Alexandrescu („Arhiva“ XIII 1902, 316): „Intr'o bună demineaţă întâlnindu-se cu părintele Ivanciu, pe care-l cunoştea mai de multă vreme, acesta îi zise: — Măi băiete, nu-i păcat de tinereţele tale, să umbli aşa teleleu? Mai bine te-ai însura şi ai întra în rândul oamenilor. — Creangă răspunde că n'are parale. A-



Biserica din Broşteni, unde Creangă, elevul lui N. Nanu, cânta la strană
(după revista „Ion Creangă“ An II 1909, 313)

tunci părintele Ivanciu, om cu dare de mână, scoate din pungă un pitac de zece parale şi-l pune cu galantonie în palma lui Creangă. Creangă se uită la pitac şi la popa Ivanciu, apoi stupi pitacul, îl puse în pungă şi zise: — Noroc să dea Dumnezeu, părinte, de-acu mă însor! — Hai cu mine în peţit — zise părintele — apucând de mână pe Creangă, bucuros că are să facă o faptă bună, şi, fără multă vorbă şi pleacă amândoi, după ce mai întâi cinstesc în colţ la Greci, câte-o garafă-două de vin“.

Iată-l deci căsătorit! Ii mai rămânea să se preoţească. Şi se preoţeşte. La 19 Dec. 1859 cere să fie sfinţit. Cererea de sfinţire, „suplica“ (în chirilice), ne-a comunicat-o Dumitru Furtună în preţios-informativa cărţulie *Ion Creangă, Cuvinte şi mărturii cu prilejul*



Catehetul Vasile Grigorescu, profesor al lui Creangă în Folticeni (după revista „Ion Creangă“ An VII 1914, 291)

împlinirii a 25 de ani de la moartea sa (cărţulie apărută şi'n „Bibl. p. toţi“ Nr. 960) [14]). E hirotonit în diacon la biserica Sf. Paraschiva din Târgu-Frumos în 26 Dechembrie 1859 (Furtună, 42). Din timpul acesta — crede Emilgar (loc citat 317) — va fi datând fotografia diaconului Creangă descoperită de

[14]) Il citez pe Furtună după ediţia „Bibl. p. toţi“.

Gh. Teodorescu-Chirileanu şi publicată întâia dată în „Şezătoarea“ vol. VI 1901.

Şi acu, fiindcă ţinem să urmărim deaproape metamorfoza diaconului nostru în învăţător, rămâne să insistăm şi asupra diaconului.

Gârleanu (316) ne informează: „Creangă trăi cu soţia lui, Ileana, chiar în ograda bisericii Patruzeci de Sfinţi [15]), unde era diacon Dar nu prea duceau casă bună; aceasta se vede din însaşi o însemnare [16]) a lui: (= *Patru ani la biserica Patruzeci de Sfinţi, trăind într'o casă în care mă răzbia ploaia şi mă orbia fumul şi femeia...),* cât şi din faptul că mai tărziu o lasă, luând cu el şi unicul copil ce-l avea...“.

Diaconul nostru mai slujia la bisericile Sf. Pantelimon, Bărboi, Galata (Gârleanu 317 şi Furtună 42), şi „în special la mănăstirea Golia. Aici...... locuia în casa bisericii din ogradă, unde...... astăzi locueşte păr. diacon Teodor Oprişan, care îmi confirmă (zice Furtună 43)..,. înşuşirea de bun bisericaş a lui Ion Creangă“.

Norodul se trăgea deci cu bucurie la biserica acestui diacon „bun bisericaş“ care-şi făcea slujba nu de mântuială şi care era un isteţ şi minunat cântăreţ. (O. Minar în „Flacăra“ An. IV 1914—1915, 55 pomeneşte că „avea o voce frumoasă de bariton“).

Dar diaconul acesta era nu numai diacon, ci şi foarte mult om, şi mai presus de toate o pronunţată individualitate de artist. De aci tot conflictul lui cu şefii săi bisericeşti.

Mi se pare că nu mai trebue să profesăm părerea lui Gârleanu (317) că „Creangă nu-şi iubia breasla“

15) Furtună (43) îl arată locuind la mănăstirea Golia.
16) După acelaş Grig. I. Alexandrescu.

aceasta bisericească, — şi mai curând vom accepta lămurirea psihologică dată de Furtună (43—44) în conflictul lui Creangă cu prepoziţii săi, deci această lămurire: „... a iubit biserica şi poruncile ei până la moarte. Ca orişice ţăran glumeţ însă, i-a plăcut şi lui adesea să facă şagă pe seama slujitorilor altarului



Diaconul Ion Creangă
(după „Şezătoarea" vol. VI 1901)

lui cari numai cu greu pot corespunde chemării lor înalte. Deci nici contactul cu atmosfera de *ateism* dela Junimea, nici formele *deşarte* ale bisericii—cum le-ar plăcea unora să zică, deoarece nu cunosc pe ţărani [17])—şi nici atâta grija lui pentru *niscaiva plă-*

[17]) Aluzie critică a lui Furtună împotriva supoziţiilor lui O. Minar în „Flacăra" IV 1914—1915, 55.

ceri ca să-şi *îndulcească viaţa cea mohorîtă,* omenească, ci mai mult firea lui sinceră, iubitoare de adevăr şi de libertate în cugetare, tăria lui de caracter şi gura lui slobodă de ţăran glumeţ şi original, cum şi desăvârşita lui ignorare din partea celor naivi ai clerului, când el simţia că este un om ales şi superior faţă de mulţi şi mărunţi trântori ipocriţi ai zilei, — iată cauzele adevărate care l-au pus în conflict cu autorităţile bisericeşti pe Ion Creangă. Şi iată de ce, în tot acest conflict care începe cam la opt ani după intrarea sa în cler, el ne apare ca un suflet în totul sincer şi plin de bunătate, în vreme ce autorităţile *canonice* ale zilei ni se prezintă într'o lumină întunecată şi sânt parcă încărcate cu cea mai neînţelegătoare ură asupra sa". — (De altfel şi Gârleanu (317) arată că lui Creangă „nu de biserică, ci de orânduielile preoţeşti" îi era silă).

Subliniem pasagiul „gura lui slobodă de ţăran glumeţ şi original" — şi adăogăm dela noi: Nu numai: *gură slobodă,* ci şi gură care avea să-şi spună gluma atât de colorat, atât de plastic, fie chiar drastic, încât era lucru prea firesc să nu se poată stăpâni. E doar o inexorabilă necesitate estetică de a izbucni cu ceea ce ai de spus nou, proaspăt, original. Putut-ar-fi să tacă artistul Creangă, când, scurt, condensat, umorul lui preciza: „picioare de cal, gură de lup, obraz de scoarţă şi pântece de iapă se cer unui popă, şi nu-i mai trebue, altăceva" (74) — sau: „Şi eu să înşir atâtea şcoli: în Humuleşti, la Broşteni în crierii munţilor, în Neamţ, la Folticeni, şi acum la Şcoală, pentru a căpăta voie să mă fac, ia acolo un popă prost, cu preoteasă şi copii, — prea mult mi se cere!" (83).

Şi fiindcă isteţul nostru diacon dispunea de a-

cea *gură slobodă de ţăran glumeţ şi original*, şi-o purta adese pe acolo unde mai ales şi-o putea pune în funcţiune: prin cele adunări politice. Despre această activitate politică a sa ne mărturiseşte însuşi Creangă (după acelaş Grig. I. Alexandrescu citat de Gârleanu 321): „De pe la 1862 până la 1872 am făcut şi ceva politicale. In întrunirile de la primărie, cine era mai guraliv decât mine, Bută, Damaschin şi Corduneanu? Alegeam şi culegeam la deputaţi şi la membri comunali, ce era mai bun în fracţiune“. Politicianul Creangă făcea deci parte din *Fracţiunea liberă şi independentă*, fiind, dintru'ntâiu, duşman înverşunat al *Junimiştilor*, încât Junimistul Iacob Negruzzi, în searbăda sa versificaţie, *Electorale* din *Copii de pe Natură* (*Scrieri complete*, vol. I 1893, 150) îşi încondeiază adversarul politic, gratificându-l cu eticheta *Părintele Smântână* şi atribuindu-i cuvintele:

„Fraţi iubiţi, eu ştiu de sigur că voi toţi gândiţi ca mine, Că'n iubita noastră ţară n'ar fi rău să fie bine...“ — cuvinte cari orcum, dacă au fost rostite de Creangă, pot fi mai spirituale decât întreaga *Electorală* a lui Negruzzi!...

Bănuim, după informaţiile ce ni stau la dispoziţie, că diaconul nostru trebuie să fi fost cu adevărat tipul oratorului popular, oratorul savurat la fel de intens de prietenii şi de adversarii săi. Ba sântem în drept a crede că Creangă nici nu prea vorbia de dragul politicii, deci nu pentru a convinge, ci vorbia fiindcă încărcatul lui exuberant umor sta gata-gata să deborde. Şi atunci tribuna politică devenia o binevenită supapă despovărătoare pentru scânteitoarele explozii de vorbe cu tâlc şi de vorbe în doi peri [18]).

[18]) Cum vor fi fost aceste scurte dar miezoase cuvântări ale politicianului Creangă înţelegem dintr'un specimen ca cel

E vremea când Creangă încă nu începuse a scrie, — nici măcar manuale didactice nu. Duhul scrisului său de mai tărziu țișnea cu elementară putere numai din aceste cuvântări ale lui. E vremea deci când talentul lui Creangă vorbește instinctiv, inconștient.

Ințelegem deci că ochii multora s'or fi oprit asupra acestui interesant diacon, nu numai diacon, ci și om ca mai rar alții, — și că o seamă de ochi vor fi avut motive de a se opri asupra lui și cu pizmă, de nu chiar cu ură.

Dar diaconul nostru este nu numai un vântură-glume, ci în acelaș timp și un dornic de lumină. Chiar așa, obraz bisericesc cum se găsia, și, ai zice, presimțind pare că n'o să stăruie de durată în haina bisericii, Creangă încă de prin 1863 [19]) (deci cam la 3—4 ani dela căsătorie și hirotonire) întră în Școala normală „Vasile Lupu", al cărei director era acum tânărul dar totuși faimosul Titu Maiorescu.

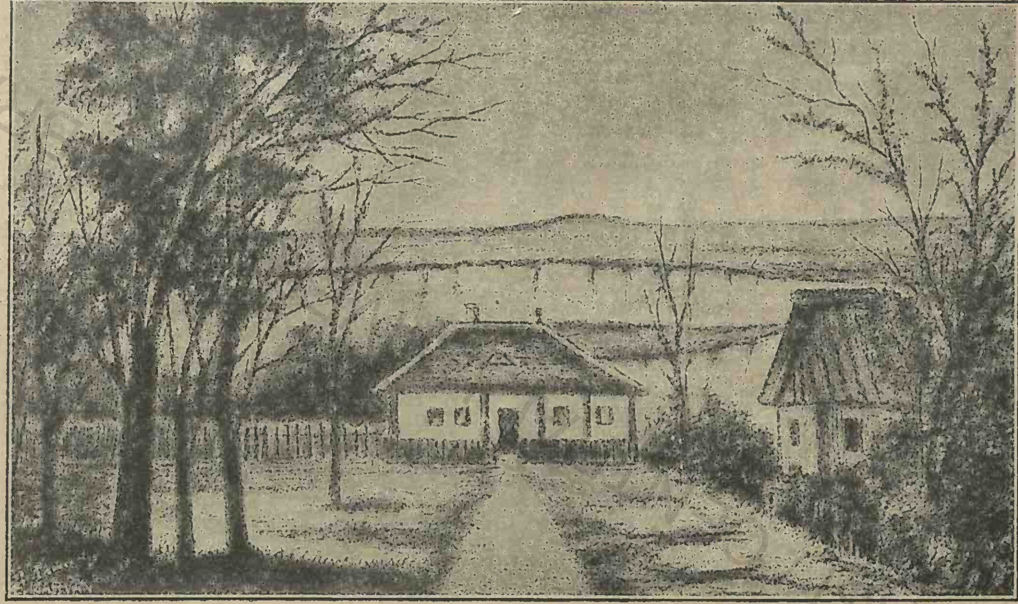
Avem pentru aceasta o mărsurisire cumulativă a autoritor cărților didactice pe cari Creangă le-a alcătuit împreună cu alți institutori, — o avem în broșura [20]) *Rěspuns | La | Criticele nedrepte și calomniile înverșunate, îndreptate contra | cărților noastre de școa-*

---

relatat (pentru anii 1886—1887) de V. Dorin în „Ion Creangă" IV 1911, 4, iar portretul oratorului nostru ni-l dă iarăși citatul Grig. I. Alexandrescu (vezi „Șezătoarea" vol. V 1898 | 1899, 179—180).

[19]) Gârleanu (319) ne informa: „... cam de pe la 1862 ... întră în Școala normală Vasile Lupu..."

[20]) Nu ni s'a dat până acum, pe cât știm, titlul preciz al acestei broșuri de 56 pagini 8⁰. Il dăm deci noi întregindu-l pe Gh. Adamescu, în a sa *Contribuțiune la bibliografia românească I* 1921, 122.



Casa lui Creangă la Iași (în mahalaua Țâcăului) după ediția din 1892 ilustrată de T e o d o r B u i c l i u

lă | de cătră | Domnul Ioan Pop Florantin | Profesor de filosofie la „Liceul Național“ din | Iași. | de | Institutorii: V. Rĕceanu, Gh. Ienăchescu, C. Grigorescu | și Ión Creangă | Jași | Tipografia Națională, Strada Alexandri. | 1888. | pag. 3—4, unde cetim: „După cum se știe, de pe la anul 1863 până pe la 1867, școala normală *Vasile Lupu* dela Trei-Ierarhi din Iași avu norocul să aibă director și profesor de pedagogie pe d-l Titu Maiorescu.....“

„În cei 2 ani de la început, adecă în 1863—64 și 1864—65, unii dintre noi am urmat în școala normală, ca școlari înscriși, iar alții, de și eram institutori, văzând că slabul curs de padagogie ce-l făcusem mai înainte, ni era de puțin folos practic, și fiindcă lecțiunile de pedagogie ce le făcea d-l Maiorescu, se țineau înadins în oarele libere de clas, pentru a putea urma toți institutorii din Iași, cari vor voi, am urmat și noi cu mare plăcere la acel curs, care ne-a fost de foarte mare folos și pentru care îi sântem și-i vom fi totdeauna recunoscători d-lui Maiorescu. Căci în țară la noi, **singurul**[21]) care a înțeles rolul ce joacă știința pedagogică întemeiată pe practică, este d-nul Maiorescu, care în tot timpul profesoratului său de pedagogie s'a ferit de a îndopa pe școlarii săi cu teorii pedagogice **abstracte**[21]), fără să fie întemeiate pe o practică adevărată. Pentru acest scop a înființat cursuri practice de predare, la clasa I-a și a II-a primară, atât la școala din Trei-Ierarhi cât și la celelalte școale primare din Iași unde trimetea pe școlarii săi ca să pună în practică ceea ce singur le arăta la școala pedagogică din Trei-Ierarhi“.

Și, fapt pe care-l reținem dintr'o informație in-

---

[21]) Subliniere (cu literă groasă) a chiar citatului nostru.

cidentală a lui I. A. Rădulescu-Pogoneanu *(Studii* 1910, 123): Creangă fu printre cei mai distinşi elevi ai pomenitei Şcoli normale. „In fruntea tinerilor *preparanzi* ai institutului, distins de director la sfârşitul anului cu premiul I, e cel ce era să se releveze mai târziu ca un mare artist al graiului şi al sufletului popular, Ion Creangă" — ne informează I. A. Rădulescu-Pogoneanu.

Menţionez că şi Constantin Grigoriu,[22]) unul dintre tovarăşii lui Creangă în alcătuirea manualelor didactice, îl aminteşte (în „Ion Creangă" II 1909, 315) pe diaconul Creangă, elev (la 1863) al Şcoalei normale „Vasile Lupu".

Isprăvind Şcoala normală, Creangă devine institutor la şcoala primară din Sărărie (mahala a Iaşilor). E deci preot şi învăţător în acelaş timp. Dar împrejurările se precipitau să-l lase numai învăţător.

Să nu uităm că diaconul învăţător era şi orator politic şi, mai presus de toate, o pronunţată individualitate şi o originală fire de artist..... Incât prea curând era să ajungă în conflict cu şefii săi bisericeşti. Amănuntele informaţiei ni le dau, în chip mai bogat decât istoriografii lui Creangă de până acum (Gr. I. Alexandrescu, E. Gârleanu şi Dr. E. Precup) şi'n chip documentar, amintitele *Cuvinte şi mărturii* ale lui D. Furtună. Pentru noi va fi interesant să reţinem că răspopirea lui Creangă a rezultat nu numai de pe urma faptului că diaconul acesta împuşca în cioarele de pe crucea culărei biserici (Gârleanu 317) şi că în loc de reglementarul potcap purta „o pălărie mare, ca a preoţilor din

---

[22]) Care-şi mai zice şi *C. Grigorescu,* ca d. p. în chiar adineori citata polemică împotriva lui I. Pop Florantin.

Bucovina“ (Gârleanu 317; item Precup 23). Insistăm deci.

Invinuirea cu „vânatul la paseri în mijlocul oraşului“ venia chiar în ziarul „Curierul de Iaşi“ Nr. 6 din 1868 (Furtună 45). Ne-o atestează şi dosarele oficiale cari arată că diaconul fu „oprit de serviciu, pentrucă a slobozit o puşcă în ograda bisericii şi



Răspopitul Ion Creangă
(după coperta revistei „Flacăra“ An IV 1914—1915, No. 9—10)

chiar asupra bisericii...“, (Furtună 50). După biograful Alexandrescu, Creangă răspundea „că doar nu-i jidan să se ferească de puşcă“ (Gârleanu 317). Tot în 1868 însă se mai ridicase acuza împotriva altei crime a diaconului nostru, crima de a fi umblat la teatru! Dosarul etichetat cu *Mergerea la teatru* îl încondeia pe Creangă la capitolul *Reaua purtare a diaconului Ion Creangă* (Furtună 49). Dosarul arată deci că „pentrucă au fost teatru, au fost supus canonului“ (Furt. 49), dar „iarăşi s'au *graciat*“ (Furt. 50),

ba, ceea ce-i mai vrednic de a se reţine, e că acuzatul diacon „se încearcă a justifica că [23]) oprirea preoţilor de a merge la teatru ar fi nenimerită, explicând scenele ce se dau, că ar fi contra viciurilor şi în susţinerea a tot ce este just în ceea ce priveşte datoria omului către Dumnezeu şi societate...“ (Furt. 50). Fusese deci oprit dela serviciul altarului, dar în urmă iertat de acel mitropolit Calinic Miclescu al cărui salvator fusese Creangă în ziua „revoluţiei“, din 3 Aprilie 1866, smulgându-l din furia tumultului şi adăpostindu-l într'un beciu oarecare [24]).

Dar pârile se ţin lanţ împotriva acestui diacon care se vede a fi fost un *duh* nu mai puţin *neastâmpărat* de cum ni-l arată el însuşi pe profesorul său *Popa Duhu*. In August 1871 e acuzat că „*taliendu-şi* părul scurt ca civilii“ (Furt. 46) „s'a asemănat clericilor apuseni. . . . aplecându-se spre obiceiurile Apusenilor“ (Furt. 47).— („Creangă aplecat spre . . . Apuseni!“ — exclamă cu tot dreptul Furtună, Creangă, care bietul de el, e mai puţin apusean decât un Mitropolitul Dosofteiu şi decât un Ion Neculce!). Invinuirea pentru tunderea pletelor şi pentru mergerea la teatru e împrospătată în acelaş an 1871 şi pâra urgisitului diacon accentua că „în loc de a se *corigea* în purtări, după atâtea iertări, din contra *a devenit a-şi tunde* şi părul“ (Furt. 51). Ba — ce-i şi mai mult — umblă la teatru şi „s'a silit a argumenta că acolo a găsit morala dumnezeiască“ . . . (Furt. 52). Incât în toamna anului 1871 diaconul Creangă este

---

[23] Ne rugăm de iertare pentru cacofonia citatului.

[24]) Vezi pentru acest episod Gârleanu 321 şi informaţia care (ca de atâtea ori informaţiile neglijente din *Amintirile* lui I. Negruzzi) diferă de aceasta, la I. Negruzzi, *Amintiri din Junimea* 66 ş. u.

oprit dela slujba altarului. Sentinţa datată cu 11 Oct. 1871 cuvânta: „Subsemnatul protoiereu are onoare a vă face cunoscut că sunteţi oprit dela lucrarea diaconiei pentru totdeauna. . ." (Furt. 55). In acelaş timp e mobilizat împotriva lui Creangă şi ministrul instrucţiei Tell, încât cu „Monitorul Oficial" Nr. 155 din 1872[25]) institutorul Creangă e destituit pe motiv de imoralitate.

„Am fost destituit pe timpul răposatului mitropolit Calinic, de răposatul ministru Tel, — fie-le ţărâna uşoară!" — glumia mai târziu umorul lui Creangă (după Grig. I. Alexandrescu, citat de Gârleanu 319).

Dar Creangă nu era omul care să moară în drum, ci dimpotrivă e întotdeuna — cum prea nimerit zice folcloristul T. Pamfile în articolul *Moştenirea lui Creangă*, rev. „Ion Creangă" VII 1914, 287 — „un fel de Moş Nichifor pentru orşice împrejurare" „încrezător totdeuna în sine că va găsi un cuiu cu care să scoată pe altul"...

Şi iată-l deci devenind negustor, tovarăş acum şi mai tovarăş cu prietenii săi de *politicale!* Se face deci tutungiu, luând în arândă un debit de tutun [26]) în strada Primăriei (Furt. 53). Ajunge şi *profesor* la „Liceul Nou" (?) (Gârleanu 319 şi Precup 23). Nu prea sântem lămuriţi ce liceu o fi fost acesta. Constatăm numai că şi o adresă a înalţilor clerici Ieşeni cari îl urgisiau pe Creangă, către Ministerul Cultelor vor-

---

[25]) Vremea ar fi ca cineva care are la îndemână „Monit. Ofic." din 1872 să ne reproducă, în sfârşit, acest act de destituire a institutorului Creangă!

[26]) Care dăinuieşte cu firma I. Creangă chiar până'n 1884, vezi scrisoarea lui Creangă datată Slănic 1884, Iunie 24 şi adresată fratelui său: *Domnului Zahei Creangă la debitul de tutun I. Creangă, din str. Băncii, Iaşi* (ediţia A. Roşca, 380).

beşte (la 15 Iunie 1872) de „diaconul Ion Creangă, *profesorul în Iaşi*" (Furt. 52).

Dar, minune, după ce cu data de 11 Oct. 1871 Creangă fusese „oprit de lucrarea diaconiei pentru totdeuna", la 16 Sept. 1872 un protopop oarecare (C. Buţureanu) îi raportează mitropolitului „că diaconul Ion Creangă... măcar că deşi sub No. 265 [de când şi cum ?] [27]) i s'a făcut cunoscut că este subt cercare de îndreptare într'un an de zile, nu numai că nu s'a corijat în purtarea sa ca cleric sfinţit, ci încă din contra a părăsit de sine şi semnele şi costumele de diacon, îmbrăcându-se în straie civile şi îndeletnicindu-se cu cu meseria de brevetariu la Monopolul tutunului în această urbă Iaşi, strada Primăriei" (Furt. 53).

Şi iarăşi nimerit exclamă d. Furtună (54): «Hotărît lucru: un om precum era Creangă trebuia caterisit de două ori!" Consistoriul îl citează pe ziua de 28 Sept. 1872 (Furt. 54) din nou, ca să-şi dea seama de acuzările aduse de părinţelul Buţureanu. Creangă nu se înfăţişează înaintea judecătorilor săi, ci le dă răspunsul în scris, trimiţându-le (prin fratele său Zahei) o foarte demnă ultimă scrisoare de rămas-bun, scrisoare în care constată că prigonirea lui se face „numai şi numai ...din spirit de răsbunare, pentru a fi lovit în poziţiunea mea de la şcoală, precum s'a şi întâmplat" (Furt. 55), şi scrisoare care se încheie, în chip atât de vrednic de numele celui ce în literatura românească se cheamă I. Creangă, cu cuvintele (Furtună 57—58 şi ed. A. Roşca 374—375): „Dacă mi-aţi permite a Vă întreba care sânt acele fapte incorigibile şi incompatibile cu caracterul meu de preot, probate de

---

[27]) se întreabă D. Furtună.

Sf. Voastră, (şi) cum să mă corijez dând semne de îndreptare întru aceasta ?“

„Nu mă îndoiesc că, puind mâna pe conştiinţa-Vă şi întrebând-o — numai dacă n'ar fi ipocrizia la mijloc — aţi răspunde aşa: spiritul de modestie, independenţă, sinceritate, onestitate; francheţa, curajul opiniunilor tale şi fermitatea de caracter ce posezi, voind a-ţi susţine demnitatea de om, te fac a fi urît de noi; şi pentru a te corige, trebue să adoptezi contrarul acestora“.

„Nu, niciodată nu voiu face aceasta... Totdeuna, — ajutându-mi Dumnezeu, — mă voiu sili a poseda calităţi bune, pe care să le pot dedica la ocaziune oamenilor de simţ, oneşti, cu capacitate, cari lucrează în legalitate“.

„In fine dacă, conduşi de spiritul de ură şi răsbunare, credeţi că, lovind în *onoarea* şi existenţa oamenilor cari nu se pot apăra decât cu lacrimi şi rugi îndreptate către Ceriu, faceţi acte de moralitate şi aduceţi prinos lui Dumnezeu — fie după credinţă-Vă“.

„Eu însă din parte-mi n'am decât a Vă ruga, ca orce pretenţiune veţi mai ave de-acum înainte asupra-mi, să binevoiţi a mă urmări la tribunalele civile“.

„Primiţi, Vă rog, Onorabile Preşedinte, asecurarea respectului datorit.

(4 Oct. 1872) I. Creangă“

Dar care fu ecoul acestei apărări? O nouă anatemă, venită (definitiv) cu data de 5 Nov. 1872.

Insuşi mitropolitul Calinic iscălia actul care termina cu: „decidem a fi exclusu din catalogul clericilor bisericeşti şi pentru totdeauna neadmisu în cleru...“ (Furt. 61.)

... Şi doar numai legende despre cum s'a tuns de istov răspopitul Creangă de-au înflorit pe urma acestei anatemizări a *omului* care, se vede, era prea bun pentru clerul Moldovei din acea vreme... legende ca cea povestită de A. Gorovei în „Şezătoarea" vol. V. 1888—1889, 195 (Creangă tăindu-şi coada şi dând-o poclon cutărei diaconiţe la care trăsese în gazdă) şi ca cea relatată de N. A. Bogdan în „Flacăra An. IV 1914—1915, 57 (Creangă năvălind la cutare bărbier şi strigând: „Tunde şi rade, măi băiete, să ţi se ducă şi ţie în târg buhu... că ai tuns un popă!").

Cu diaconul-învăţător am încheiat-o deci. Rămânem de-acu numai cu învăţătorul Creangă.

Vremece anatemele arhiereşti cădeau ploaie pe capul urgisitului diacon Creangă, institutorul Creangă, răspunzând unui puternic îndemn sufletesc de a lucra, se aşternuse vârtos pe lucrul şcoalei.

Nu ne îndoim că premiantul I ieşit din şcoala pedagogică a unui Maiorescu va fi fost pentru copii un bun învăţător, — aşa cum îl vedem (mai târziu) din mărturiile unor elevi ai săi. Dar râvna lui de a lumina se traduce şi'n alte fapte. Incă din 1863 se se întovărăşise cu institutorii C. Grigorescu (Grigoriu), G. Ienăchescu, N. Climescu, V. Răceanu şi A. Simionescu pentru a da în vileag abecedarul *Metoda Nouă de scriere şi citire pentru clasa I-a primară.* Citez titlul după unul dintre autorii cărţii, Constantin Grigoriu în „Ion Creangă" II 1909, 318. Gh. Adamescu în citata sa *Contribuţiune*... 1921, 121 cunoaşte abia ediţia a 2-a din 1868 şi menţionează în total 22 ediţii. Evident, primele ediţii sânt azi mai rare. Cunosc din autopsie abia ediţia a 22-a. Iat-o: *Metodă Nouă* | *De*

| *Scriere Şi Cetire* | *Pentru Uzul Clasei I Primară* | *de* | *Institutorii: I. Creangă, C. Grigorescu, G. Ienăchescu,* | *N. Climescu, V. Rĕceanu şi A. Simionescu* [28]). | *Aprobată şi prin Decretul Domnesc, publicat în Monitorŭl Oficial* | *No. 14 din 20 Ianuarie (1 Fevruarie) 1876.* | *Ediţiea Douĕ-Zecĭ Şi Doua* | *Imbunătăţită şi adăugită cu maĭ multe figurĭ şi tecst.* | *Ediţiea I-a şi II-a s'au tipărit cu aprobarea şi ajutorŭl „Societăţeĭ pentru* | *Invăţătura Poporuluĭ Român" din judeţul şi comuna Iaşiĭ.* | *Iaşi* | *Tipografia Naţională, Strada Alexandri.* | *1891.* | — A fost, după spusele lui M. Lu-



Ruina bujdeucei lui Creangă (Iaşi, mahalaua Ţâcăului) după desemnul făcul la 1 Nov. 1914 de folcloristul Tudor Pamfile (vezi rev. „Ion Creangă" An VII 1914, 287)

pescu (unul dintre cei ce s'au cărturărit cu cartea aceasta) „cel mai bun şi mai răspândit abecedar până pela 1888" („Şezătoare" V 190). Informaţii mai bogate despre această carte ne dă, întâi, citata broşură de

[28]) Până aci titlul identic cu cel citat p. ed. a 9-a (din 1874) de I. Scurtu în Eminescu, *Scrieri politice şi literare* 1905, 261. — Informaţia aceasta d. ed. 9-a (1874) ni-i binevenită p. completarea citatei bibliografii a lui Gh. Adamescu. Tot aşa ed. a 5-a (1871) amintită în broşura *Răspuns* (lui I. P. Florantin), 27.

polemică împotriva lui I. Pop Florantin *(Răspuns la criticele nedrepte*... 1888), şi apoi articolul *Ion Creangă şi Gh. Ienăchescu, preot* publicat de Constantin Grigoriu (Grigorescul de mai sus!) în „Ion Creangă" II 315—325. Plivim tot ce poate fi de interes. Broşura *Răspuns* (5) ne lămureşte mai întâi asupra motivului alcătuirii acestui abecedar: „Astfel dar, dela începutul carierei noastre didactice, fiind lipsiţi de un abecedariu întocmit cum se cade, chiar în anul 1863—64 ne-am întrunit şi am luat hotărîrea de a ne aduna în toate serile, în localul şcoalei dela Trei-Ierarhi şi a păşi la coordonarea materialului, pe care în vreme îndelungată şi cu multă trudă îl adunasem înadins, şi tot adunam pentru întocmirea unui abecedariu. Şi astfel, am izbutit a alcătui *„Metoda Nouă..."* Ediţia I-a pare a fi apărut în 1867—68, căci la pag. 23 din broşura *Răspuns* cetim următorul titlu al cărţii: *Metodă nouă de Scriere şi cetire de institutorii: I. C.—C. G.—G. I.—N. C.—V. R. şi A. S. Lucrată în 1867—68 în Iaşi.* Ediţia aceasta (I-a) „s'a tipărit în 4.000 de exemplare" şi „s'a vândut numai în câteva săptămâni, introducându-se în foarte multe şcoale din ţară". *(Răspuns* 11). Autorii abecedarului năpăstuiţi de calomniatorul I. Pop Florantin [29]) că şi-ar fi plagiat cartea după abecedarul jidanului M. Şvartz, ripostează arătând laturele originale ale manualului lor şi ne dau astfel aprecierea cea mai meritorie a operei

---

[29]) I. Pop Florantin, ardelean (?) de origine (broş. *Răspuns* îi zice „veneticul pripăşit" 56 şi-l arată venit de la „Unguri" 31), profesor de filosofie la un liceu din Iaşi, iar mai apoi chiar şi la Şcoala de Bele-arte şi chiar şi la universitatea din Iaşi (*Răspuns* 35) are o serie de scrieri (filosofie, beletristică, manuale didactice) foarte ieftin alcătuite. Maiorescu (în „Conv. lit." An XXIX 1895, 517) criticând cartea lui I. P. Florantin, *Reforma metoadelor în ştiinţă şi practică* (1895), o califică drept *glumă*.

lor, declarând, neted: „mulţumită luminilor dobândite de la d-l Maiorescu, *Metoda-Nouă* este o lucrare cu totul originală a noastră". (12). E lucrată nu din interes de câştig" [30]), ci „din zel dăscălesc" *Răsp.*" (29) Critica administrată implicit manualului lui Şvartz ne lămureşte apoi asupra meritelor abecedarului *Metoda Nouă*: Manualul lui Şvartz deci „nu înlesneşte copiilor calea de a putea desface cu uşurinţă cuvintele în sunete şi de a ceti fără greutate, uşurând această cale printr'un material bogat de **cuvinte monosilabe şi propoziţii uşoare** [31]) după cum face cartea noastră Metoda-Nouă; — lucru, ce ne-a costat destul timp şi multă osteneală până ce am adunat şi coordonat acest **material** [31]) care nu se vede nici într'un abecedariu românesc de până atunci". (*Răsp.* 8). Şi iarăşi, cartea lui Şvartz „după câteva lecţiuni pune şi literele mari! Astfel dar, chiar de la început, cu **nemilostivire** [31]) toarnă deodată toate greutăţile de scriere şi cetire pe capul copilului, — după cum fac şi mai toţi abecedariştii noştri români... — fără a ţinea seamă de cele mai elementare principii de pedagogie. Afară de acestea, M. Şvartz crede, că arătând o singură dată litera, ea s'a şi întipărit în mintea copilului; încât nu mai găseşte de trebuinţă de a face repeţirea literelor cunoscute, după cum o face cartea noastră . . . " (*Răsp.* 9).

Cartea lui Şvartz e certată apoi şi cu *înţelegerea* ei şi cu „deşteptarea judecăţii" elevului, debitând fraze neromâneşti ca aceasta: *mama dete mie pâne* sau fraze obscure ca: *zise că el căzu din zi în zi* (*Răsp.* 9). Concluziv autorii noştri găsesc că „într'un

---

[30]) Inţelegem că această foarte răspândită carte constituia totuşi şi un izvor de câştig (v. *Răspuns* 27).

[31]) Sublinierea (cu literă groasă) e chiar a citatului.

cuvânt, mai tot sistemul şi metodul din cartea răposatului M. Şvartz nu este decât **greutate şi mecanism** [31])" *(Răsp.* 10).

Polemizând apoi cu deochiatul I. Pop Florantin autorii au prilejul să-şi lămurească metoda cetirii prin scriere arătând că „după metoda lego-grafică şi fonetică, nu se învaţă cunoaşterea literelor numai prin arătarea lor, ci mai întăiu prin scrierea treptat-treptat a fiecărei litere, în faţa copilului, începând mai întăi cu cele mai uşor de scris, şi apoi prin spunerea sunetului fiecăreia, [32]) şi deaceea, această procedare se şi numeşte metod scriptoleg sau lego-grafic, adecă **învăţarea cetirii prin scriere**" [31]) *(Răsp.* 14). Autorii (elevi ai lui Maiorescu) vorbesc şi despre „cetirea **logică** şi **estetică** [31]); lucru despre care dl Florantin, cât şi mulţi autori de abecedare, habar n'au" *(Răsp.* 16).

Să nu uităm a reţine şi mărturisirea că unele bucăţi din *Metoda Nouă* sânt luate „de prin alte cărţi", dar *stilizate* „după firea limbii româneşti, potrivit cu priceperea copiilor începători." *(Răsp.* 25).

Iată în adevăr atâtea principii pedagogice cari ar putea fi utile chiar şi unor abecederişti ai anului 1925 !

Să vedem acum ce informaţii asupra manualului *Metodă Nouă* mai putem culege din amintitul articol

---

[32]) Autorii noştri sânt împotriva metodului care la memorizarea literelor vrea să-i ajuture pe elevi cu ilustraţii (icoane), ridiculizând acest metod (care totuşi, credem noi, merită atenţie) cu un cam ieftin spirit de nuanţă antisemită: „Ba încă, dl Pop Florantin, ca să placă, se vede, fraţilor Şaraga, cu cari s'a întovărăşit să facă negustorie de cărţi scolastice, este de părere a se arăta pentru *u*, un fir de usturoiu. Pentru litera *c*, un fir de ceapă" *(Răsp.* 19).

al lui C. Grigoriu. Iată-le: „Am spus mai sus că eu cunosc pe Ion Creangă[33]) de pe la 1863; iar dela 1867[34]), uniţi 6 institutori din Iaşi, şi anume: eu, I. Creangă, Gh. Ienăchescu, V. Răceanu, N. Climescu şi A. Simionescu, am început a lucra împreună la abecedarul *Metodă Nouă la scriere şi cetire pentru clasa I-a primară*. Imbunătăţirea lecţiunilor în urma aplicării lor cu copiii în clasă, corectura lor pentru tipar, imprimatul abecedarului cum şi a cărţii de cetire *Invăţătorul copiilor*[35]) şi iscălirea coalei I-a tipărite[36]) în 12 mii exemplare Invăţătorul copiilor şi 27 mii abecedarul, ne ocupa aproape întreg anul, începând dela 1868 şi până la încetarea din viaţă a lui Creangă, la finele anului 1889". (rev. „Ion Creangă" II 1909, 318).

Şi acum continuarea relatării lui Grigoriu cu informaţii cari sânt atât de preţioase fiindcă-l privesc nu numai pe autorul didactic ci şi pe artistul Creangă. Iată-le: „Pe lângă aceste, lui Creangă îi trebuia foarte mult timp pentru stilizarea şi scrierea poveştilor, a amintirilor lui şi-a celorlalte scrieri didactice ca *Po-*

---

[33]) Bunul stilist ar zice: *că pe I. Cr. îl cunosc...!* Faptul că C. Grigoriu nu prea are simţ stilistic îşi are importanţa şi ni-i preţios pentru precizările ce le dăm mai jos.

[34]) Din broşura *Răspuns* (5) ştiam că „chiar în anul 1863—64" autorii noştri s'au fost hotărît să înceapă a întocmi abecedarul.

[35]) A 2-a carte didactică publicată de Creangă în colaborare cu C. Grigorescu şi V. Răceanu.

[36]) Din exemplarele mele *Metoda Nouă*, ed. a 22-a 1891 e iscălită de V., Răceanu iar *Invăţătorul copiilor* ed. a 7-a din 1883 e iscălită de C. Grigorescu. Se vor fi găsind deci şi exemplare iscălite de Creangă, precum d. p. exemplarul din biblioteca universităţii Cernăuţene a cărţii *Geografiea Judeţului Iaşii*, alcătuită la 1879 de V. Răceanu, Gh. Ienăchescu şi I. Creangă, poartă autograma lui Creangă.

văţuitorul la scriere şi cetire[37]) ce i-l ceruse ministrul d. Maiorescu, — *Geografiea judeţului Iaşi*, harta aceştiea[38]) etc. Şi rog să se ştie" — continuă acum bietul C. Grigoriu Grigorescu — „că Creangă, se vede din cauza unei instrucţiuni necomplecte şi neregulate, stiliza foarte greu materialul ce-i năvălia în memorie, încât de zeci de ori ştergea şi reştergea o propoziţie sau o frază până o înjgheba cum îi plăcea lui.[39]) Parcă-l văd şi acum îmbrăcat numai într'o cămaşă de pânză albăstrie şi lungă până la călcâie, cu

Esemplarele fără iscălitura vre-unuia dintre noi, se vor urmări, conform legei.

Autograma lui Creangă
în exemplarul „Geografia judeţului Iaşi" din biblioteca
Universităţii Cernăuţene

papuci în picioare sprijinite de duşamea, stând pe crivat în odăiţa lui joasă, c'o măsuţă dinainte lângă

---

[37]) Titlul exact e: *Povăţuitoriu la cetire prin scriere după sistema fonetică!*

[38]) Citez după coperta exemplarului meu din *Învăţătorul copiilor* (1883): *Harta Judeţului Iaşiĭ*, întocmită de institutoriĭ: V. Rĕceanu şi I. Creangă. Preţul 1 Leu 20 bani — şi iarăşi întregesc *Contribuţiunea* bibliografică a lui Gh. Adamescu.

[39]) Cât de simplist aprecia simplicitatea sărmanului C. Grigoriu, necurmata trudă a artistului Creangă de a-şi pieptăna scrisul! Orcum această mărturie a lui C. Grigoriu e una din cele mai preţioase informaţii ce le avem pentru stilistul Creangă, — mai preţioasă, poate, decât pedantele consideraţiuni savante ale lui Eduard Gruber!

crivat şi scriind. Creangă cetia foarte puţine cărţi, dar vorbia mult; deaceea lui nu i-a rămas vre-o bibliotecă de seamă. El nu ştia nici o limbă străină, dar adesea ne uimia bogăţia vorbelor româneşti de baştină, din care ne punea să alegem pe acelea care ar fi exprimat mai bine înţelesul ideii". (rev. „Ion Creangă" II 318).

Să ne însemnăm bine pasagiul: „ne punea să alegem pe acelea cari ar fi exprimat mai bine înţelesul ideii" şi să trecem înainte, pentru a culege ce mai avem de cules din informaţia lui C. Grigoriu.

Deci: „Afară de alte ocupaţiuni Creangă era şi unul dintre institutorii conştiincioşi datoriei, ocupat în clasa I-a primară câte 5 ceasuri pe zi, afară de vacanţe şi sărbători când se ocupa cu scrierile sale sau cu acele didactice. Mi-aduc aminte că chiar în sărbătorile Paştelui mergeam la d-l A. D. Xenopol împreună cu comisiunea compusă din d-nii P. Poni, I. A. Derzeu etc., rânduită de *Societatea Invăţăturii poporului român din Iaşi* şi însărcinată cu cercetarea cărţilor noastre didactice pentru a fi aprobate şi ajutate cu bani pentru imprimare. Pe lângă toate aceste Creangă mai avea şi meditaţii particulare. Unde mai pui apoi că Creangă nu era dintre *peşti* sau de acei cu căluşul în gură, încât nu cruţa pe nici unul care, fie din prostie, sau viclenie nu-şi făcea datoria de luminător al viitorilor cetăţeni" (rev. „I. Cr." II 318—319).

Dădea destul de lucru abecedarul ăsta! Până şi printre garăfile de vin dela vestita *Boltă-rece* unde, mai tărziu, Creangă avea să petreacă multe nopţi albe cu prietenul său Eminescu, — până şi aice deci ajungea câte o coală de tipar din *Metoda nouă* pentru a fi corectată („I. Cr." II 316).

Rămâne acu să mai amintim că şi M. Sadoveanu, caldul închinător al lui Creangă, în schiţa *Cheia* (broşura *In amintirea lui Creangă* 1920) vorbeşte despre unul dintre abecedarele lui Creangă, arătând cum acest abecedar cu „buchi mari, întortochiate şi încârligate ca nişte gângănii“ (3) carte „misterioasă, pe care n'o mai puteam desbate“ (3) — a devenit într'o zi de primăvară cheia care i-a deschis poarta în minunata lume a scrisului. Confesiunea lui Sadoveanu se încheie cu cuvintele: „N'am îndrăznit multă vreme să spun nimănui nimic nici despre epoca de întunerec, pe care o socotiam ca o infirmitate a inteligenţei mele, nici despre cheia de aur pe care o găsisem într'o zi cu soare. Cum am ajuns acasă m'am gheboşat asupra cărţuliei mele şi-am izbutit, îndată să scot din ceaţă *Ursul pâcâlit de vulpe* şi *Acul şi barosul*, povestirile pentru copii ale lui Creangă dela sfârşitul vechiului şi uitatului său abecedar“. (7).

O mai, răsplătitoare recunoştinţă decât una ca aceasta, a lui Sadoveanu, cu greu i s'ar putea închina nu numai cinstitei trude dăscăleşti a celui ce-a fost institutorul Creangă, dar şi maistrului care cu harul frumosului izbutia să devină cel mai izbânditor pedagog!

Decât — cel puţin după ediţiile cari îmi stau la îndemână — numai *Ursul păcălit de vulpe* e cuprins în abecedarul *Metoda Nouă* (ed. 1891, 79—81), pe când povestioara *Acul şi barosul* (cu o limbă, parecă, şi mai colorată, şi mai vioaie) o găsesc numai în *Invăţătorul copiilor* (ed. 1883, 220—221). Nu prea sântem deci lămuriţi de care abecedar anume vorbeşte Sadoveanu. (Probabil nu de un singur abecedar al lui Creangă e vorba!)

Ambele istorioare le găsim însă fără iscălitura

lui Creangă. Ne ispiteşte deci gândul de a le cântări, sub raportul formei şi facturii lor, pentru a stabili ori de pot fi ale lui Creangă. Citâm deci probe:

Din *Ursul păcălit de vulpe* (ed. 1891, 80): „După ce hoaţa de vulpe a aruncat o mulţime de peşte pe drum, bine!!! şor! sare şi ea din car, şi cu mare grabă, începe a strânge peştele de pe drum. După ce l-a strâns grămadă, îl ia, îl duce la bizunia sa şi începe a mânca, că ta!!! re-i mai era foame".

„Tocmai când începuse a mânca, iaca vine la dânsa ursul. — Buna masa, cumătră! Ti!! da ce mai de peşte ai! Dă-mi şi mie, că ta!! re! mi-i poftă! — Ia mai pune-ţi pofta'n cuiu, cumătre, că doar nu pentru gustul altuia m'am muncit eu. Dacă ţi-i aşa de poftă, du-te şi-ţi moaie coada'n baltă ca mine, şi-i avea peşte să mănânci."

„Invaţă-mă, te rog, cumătră, că eu nu ştiu cum se prinde peştele."

„Atunci vulpea rânji dinţii şi zise: alei, cumătre! da nu ştii că nevoia te duce pe unde nu-ţi e voia şi te'nvaţă ce nici gândeşti".

Din *Acul şi barosul* [40]) (ed. 1883, 220):

„**Acul.** Moşule! de ce eşti zurbagiu? Te sfădeşti necontenit cu soră-ta **nicovala**, ţipaţi şi faceţi larmă, de-mi ţâuie urechile. Eu lucrez toată ziua, şi nime nu-mi aude gura. — Iaca, mă!... da de unde-ai ieşit păcală? — De unde am ieşit, de unde n'am ieşit, eu îţi spun că nu faci bine ceea ce faci. — Na!...

---

[40]) Ediţia Gh. T. Kirileanu şi Il. Chendi, astăzi „Cartea Românească" reproduce *Acul şi Barosul* din *Invăţătorul copiilor* partea III, ed. IX 1890 (nu 1889? cf. Adamescu!), adaogând: „Limba în care e scrisă această bucată, ne face s'o atribuim lui Ion Creangă. De altfel şi H. Tiktin, în gramatica sa, o dă cu numele lui Ion Creangă."

vorba ceea: a ajuns oul mai cu minte decât găina. Măi băiete, trebue să ştii, că din sfădălia noastră ai ieşit; şi-apoi tu ne cauţi pricină? — Mă rog, iertaţi-mă; că dacă n'ar fi fost focul, foile, pleaftura şi omul care să vă facă şi să vă deie nume, aţi fi rămas mult şi bine în fundul pământului, ruginite ca vai de voi! — Măsură-ţi vorbele, băiete! Auzi soră nicovală, cum ne râde acuşorul?! — Aud, dar n'am gură să-i răspund; şi văd, dar trebue să rabd. — Vorba ceea, soro: *şede hârbu'n cale şi râde de oale.*"

Rezultatul *cântăririi* făcute de noi este: ambele trebue să fie ale lui Creangă. Prea sânt bine scrise. Prea li-i condensat stilul, fără prisosuri, fără asperităţi (fără asperităţile stilistice ale unui Const. Grigoriu-Grigorescu!) prea e viu dialogul, şi prea e autentică coloarea şi plasticitatea populară, decât ca scrisul acesta să nu fie al lui Creangă! Mă mai gândesc la un al treilea dintre autorii abecedarelor, la Gh. Ienăchescu, la isprăvile lui stilistice! Informaţia vine dela acelaş C. Grigoriu, şi vine foarte binevenit, prin comparaţie cu Creangă: „In scriere, Creangă expunea ideile şi înşira lucrurile şi fiinţele de care vorbia astfel, de părea, când îl cetiai, că le vezi mişcându-se ori stând în jurul tău, ca şi cum ar fi aievea; Ienăchescu, din contra, era aşa de încurcat şi de confuz, încât refuzai a crede că Ienăchescu cel aşa de limpede şi plăcut în vorbire, poate fi atât de greoiu şi neînţeles în scriere". („Ion Creangă" II 1909, 321).

Ba avem chiar indicii de amănunt cari vădesc scrisul lui Creangă! In adevăr scrierea, în felul ei foarte fonetică: „*bine!!! şor!*" şi „*ta!!! re*!" din *Ursul păcălit de vulpe* îşi are corespondente perfecte în formele „*Ho ... pa!*" (*Moş Nichifor Coţcariul,*

ed. Roşca 107), *„te-a ... aai dus, Ivane"* *(Ivan Turbincă* 296), *„Măăă ... duc"* *(Prostia omenească 348).*

Şi iată deci că institutorul nostru, chiar numai în aceste umile povestioare, îl prevesteşte pe acel mare meşter al povestitului ţărănesc, care avea să se reveleze hotărît, deşi încă nu matur, în povestea *Soacra cu trei nurori* cetită în 1875 [41]) la *Junimea* şi apărută în „Convorbiri literare" An. IX (1875—76) Nr. 7 din 1 Oct. 1875.

Rămâne să mai amintim că *Metoda nouă* (ed. 1891, 72) aduce, chiar cu iscălitura *I. Creangă*, naiva versificaţie *Păsărica în timpul iernii*, pe care o cunoaştem din orce ediţie completă a lui Creangă (ed. Roşca 331).

Nu ştim apoi după care ediţie a *Metodei* (după cea din 1868?) citează N. Vasiliu (în „Şezătoarea" vol. V 196 şi 197) din prefaţa cărţii pasagii din cari reţinem: „La întocmirea abecedarului nostru, ne-am povăţuit în totul, după metoda scriptolegă şi cea fonetică, ţinând seamă, bine înţeles şi de firea limbii noastre", (196) şi: „După metoda nouă au învăţat şi oamenii adulţi a ceti şi a scrie, precum: cei dela şcolile de adulţi, soldaţii de pe la regimente, băieţii de pe la dughene şi alţii. Ba chiar şi oameni cu peri albi au învăţat pe această carte a ceti şi a scrie", (197). Ediţia noastră (1891) n'are nici urmă de aşa prefaţă.

Dar activitatea didactică desfăşurată de Creangă şi de tovarăşii lui e stăruitoare şi-i continuă. La 1871

---

[41]) Deci nu în 1876 (cum ne informa Grig. I. Alexandrescu în „Şezătoarea" vol. V 1898—1899, 182), pentrucă cetirea trebue să fi premers publicarea poveştii!

apare a 2-a carte didactică. O cunosc şi-i citez titlul abia după ediţia a 7-a din 1883, deci chiar după ediţia pe care n'o cunoaşte Adamescu *(Contribuţiune...* I 1921, 122) între cele 9 ediţii (ultima din 1889[40]) menţionate de D-Sa[42]). Iată-l[43]):

Invăţătorul | Copiilor | Carte De Cetire | In Clasele Primare | de ambe secse | cu litere şi slove | Cuprinzênd | Învăţături Morale şi Instructive. | Partea I, II şi III[44]) | de | Institutorii: C. Grigorescu, I. Creangă şi V. Rĕceanu. | Aprobată prin Decretul Domnesc, publicat în monitorul oficial No. 14 | din 20 Ianuarie (1 Fevruarie) 1876. | Ediţia VII. | Corectată şi îmbunătăţită cu figurĭ din istoriea natu- | rală şi câteva noţiunĭ de agronomie. | Iaşĭ. | Tipografia Naţională, Strada Alecsandri. | 1883. | —

„Una din cele mai răspândite cărţi de cetire ce-am avut" mărturiseşte M. Lupescu în „Şezătoarea" V, 190, continuând ibidem, mai jos: „Abecedarul lui Creangă pătrunsese prin toate unghiurile ţării şi *Invăţătorul copiilor* se căuta într'o vreme ca iarba de leac. Era o vreme când şcoala din care lipsia(u) cărţile lui Creangă, era considerată ca şcoală codaşă".— Dovada foarte binevenită pentru această afirmaţie ne-o dă următoarea scrisoare (azi Ms. 3757 f 149 dela Acad. Rom.) reprodusă în contribuţiile lui D. Furtună (34—35):

---

[42]) Ediţia „Cartea Românească" (1924), 285 mai cunoaşte şi-o a 10-a ediţie, ap. la Iaşi.

[43]) Citez titlul după copertă, fiind mai complet decât în foaia 1-a a cărţii.

[44]) Greşeşte deci Gh. Adamescu (loc cit.) când aminteşte numai 2 părţi! Şi M. Lupescu în „Şezătoarea" V 190 menţionează 3 părţi; item (3 părţi) Precup 24.

Adresa D. Berar, str. Soarelui 12

Dragă Creangă,

Văd că oftigeşte omul, pănce... tot nu poate pune mâna pe o carte de-ale tale. Ioaniţiu n'are decât câteva exemplare din *Metodă*.

Am comandat 5 *Invăţătorul Copiilor* prin el, acu o săptămână şi am reuşit a nu primi încă.

Fii dar bun a-mi expedia încă azi la adresa mea 1 exemplar *Inv. Copiilor.*

După mine cartea ta întrece pe toate de aici, totuşi îi doresc perfecţionare în 4 sensuri: 1) Dacă e scriptolegă, trebue să înceapă numai cu slovele scrise şi când le-a isprăvit, să treacă la cele de tipar;

2) Nuanţele lui ă şi e (ĕ, ă, â) ar trebui lăsate la urmă;

3) Cuvintele să nu fie tăiate, ci fiecare linie să sfărşească cu un cuvânt întreg;

4) Mai multe poezii naţionale şi fabule.

Salutări Berar
Gara Târgovişte

O apreciere (cu consideraţii aproape actuale) a acestei cărţi, venită din partea lui Eminescu (în „Timpul" din 8 Mai 1880) ne-o citează Gh. T. Kirileanu şi Il. Chendi în ed. „Cartea rom." 12: „Invăţătorul copiilor se poate recomanda nu numai copiilor mici, ci şi multora din cei mari. Căci întâiu ar învăţa româneşte, ceea ce, precum se ştie, la Paris nu se poate învăţa; al doilea ar vedea că mai sânt oameni şi afară de barierele Bucureştilor, ceea ce ar înfrâna tonul de impertinenţă literară, cu care nulităţi de cafenele încearcă dela un timp încoace a se introduce în republica literelor".

Ediţia Gh. T. Kirileanu şi Il. Chendi (azi ed. „Cartea românească“) ne dă din *Invăţătorul copiilor* următoarele contribuţiuni ale lui Creangă: *Acul şi barosul* (după ediţia a 9-a 1890[40]); Povestea *(Prostia omenească)* cu însemnarea: „Publicată întâia oară în *Invăţătorul copiilor*, ediţia V 1878, Iaşi, pag. 175—176, în forma din ediţia I-a a *Minervei*. Aici o reproducem după cum a fost îndreptată şi adăogită în ediţiile din urmă ale *Invăţătorului Copiilor*. Manuscriptul acestei poveşti se află acum[45]) la Biblioteca Academiei Române din Bucureşti“; povestioara *Inul şi cămeşa* (după ediţia[42]) a 10-a, Iaşi, pag. 95—96); şi versificaţiile *Ia! Clopoţelul sună* (după ediţia a 4-a „1890“ !![46]) şi *Nu lucrezi, n'ai ce mânca* (după ediţia a 4-a din 1874).—Le găsim şi'n ediţia a 7-a din 1883: Povestea cu titlul *A fost odată, când a fost; că dacă n'ar fi fost, nu s'ar povesti* (adecă cu fraza întâia a poveştii drept titlu) pag. 12—14; *Inul şi cămeşa* pag. 111—112; *Acul şi barosul* pag. 220—221. Aceste tustrele, neiscălite, pe când versificaţiile chiar cu iscălitura *I. Creangă: Nu lucrezi, n'ai ce mânca* pag. 40 şi *Ia! Clopoţelul sună* pag. 211—212.—Creangă îşi începea deci şi el cariera literară, ca atâţia alţii cari vor deveni cândva ceva, cu versuri! Ba le şi schimbă dela o ediţie la alta. In ediţia 1883, versificaţia *Nu lucrezi, n'ai ce mânca* începe astfel:

Ar fi un mare păcat
Omul leneş de-ajutat;
Dacă lenea-l stăpâneşte
Singur este vinovat.

---

[45]) Fiind înainte (vezi ediţia „Minerva“) proprietatea lui Emil Gârleanu.

[46]) Evident greşală care trebue indreptată cu: 1874!

— pe când versiunea din ediţia „Cartea românească" 270 (şi ed. Roşca 332), reprodusă după *Invăţ. Copiilor* din 1784 intercala între versul 2 şi versul 3 plusul de următoarele 6 versuri:

Ştiţi Dumnezeu ce-a dat
Omului când l-a creat?
Membre bune 'ndemănoase
Creieri în cap de ajuns;
Minte, graiu, simţiri, virtute;
Toate'n el deplin a pus.

Iar versificaţia *Ia! Clopoţelul sună* se încheie în ed. a 7-a din 1883 [47]) 212) cu versurile:

Iaca mintea omenească
Aşa, focul a'njugat,
Şi de-atunci cu înlesnire
Ţări cu ţări mâna au dat.

Până să ajungem acum la cea de-a treia carte didactică alcătuită şi de Creangă (în colaborare cu Gh. Ienăchescu): *Povăţuitoriu la cetire prin scriere după sistema fonetică*, ap. la Iaşi 1876, vom înregistra două vajnice evenimente din viaţa răspopitului nostru. Intâi: In 1874, Maiorescu ajungând ministru al instrucţiei îl reintegrează [48]) pe Creangă în postul de învăţător, aşezându-l la şcoala primară din Păcurari

---

[47]) Pe când d. p. ed. Roşca 331 şi ed. „Cartea rom." 270 dau varianta:

Iacă mintea omenească
Până unde a ajuns:
A ajuns ca să domnească
Pân'şi colo 'n aier sus...

[48]) Să nu uităm că ministrul Tel îl destituia la 1872 pe un îndoit autor de manuale didactice!

(altă suburbie a Iaşilor), unde institutorul Creangă rămâne de-acu până la capătul zilelor sale. Apoi: Institutorul Creangă ajunge să se împrietenească cu... şeful său, cu revizorul şcolar Eminescu. Biografii lui Creangă [49]) ne informau până acum că împrietenirea aceasta ar fi datând din 1874, adecă chiar din anul descălecării lui Eminescu la Iaşi [50]). Am arătat însă deunăzi (în „Junimea literară" 1923, 455—456) că Eminescu trebue să-l fi cunoscut pe Creangă abia în 1875, între 10 August şi 1 Octomvre 1875.

Ceea ce i-a apropiat a fost întâlnirea lor în aceeaşi carieră profesională, Eminescu devenind pe ziua de 1 Iulie 1875 revizor şcolar al Judeţului Iaşi şi Vaslui. Nu ştim de ce şi-o fi schimbat Eminescu slujba de director al bibliotecii Ieşene — funcţiune care era doar atât de mult pe placul lui şi'n care, ştim, a fost atât de activ. Ştim însă iarăşi cu certitudine documentară că şi'n noua sa slujbă de revizor şcolar, Eminescu a fost un funcţionar model, care, atacat pe motiv că nu-şi face datoria, putu să răspundă cu exactitatea ţifrelor [51]) aşa fel, încât dovedia

---

[49]) Gârleanu 322; Precup. 26. — O desăvârşită scăpare din vedere e în informaţia lui A. Gorovei „Şezătoarea" V 193, că Eminescu l-a cunoscut pe Creangă în 1866—1867. La data aceasta Eminescu nu era decât un copilandru de 16—17 ani!

[50]) Eminescu e numit (de Maiorescu) director al bibliotecii centrale din Iaşi pe ziua de 1 Sept. 1874. Ştim, de când cu cele 2 scrisori ale lui Eminescu publicate în „Convorbiri literare" 1919, 394 — 398, şi pe ce drumuri anume se întorcea dela Berlin studentul Eminescu. Şi aflăm, din cea dintâi dintre aceste 2 scrisori, prima dată preciză care ni-l arată pe Eminescu stabilit la Iaşi: 19 Sept. 1874. Din Iaşi va fi datând şi scrisoarea lui Eminescu (către Veronica Micle) datată cu 14 Sept. 1874 şi citată de O. Minar, *Eminescu în faţa justiţiei* 17.

[51]) Vezi protestul (în contra unui *aviz* al Consiliului Permanent) adresat de Eminescu (la 4 Mai 1876) către ministerul

în chip definitiv că nu orcine se putea măsura cu revizorul Eminescu în putere de muncă şi, mai ales, în spirit de jertfă.



Eminescu
după o fotografie*) din 1879—1880 (vezi *Omagiu lui Mihail Eminescu* 1909, 204) reprodus aci după volumul M. Eminescu, *Articole politice* 1910.

---

instrucţiei, protest în care revizorul Eminescu putea (chiar faţă de ministrul instrucţiei) să-şi închidă indignarea într'o încheiere ca aceasta: „Deaceea îmi pare foarte rău că sânt silit a respinge ca nefondat avizul onor. Consiliu permanent, că nu mi-aş împlini datoria. Din contra cred că din August şi până astăzi puţini vor fi revizorii cari să fi inspectat atâtea şcoli ca respectuos subsemnatul. Rog să iertaţi, dacă tonul acestui raport este aspru...“ (vezi I. Scurtu, *Eminescu, Scrieri politice şi literare* 1905, 260).

*) Cel mai vrednic de a fi popularizat dintre chipurile lui Eminescu! Chipul celui ce la 1883, şi înainte de isbucnirea alienaţiei, ne dădea cu *Luceafărul* culminaţia poeziei sale.

Dar e în adevăr o revelaţie sufletească să-i vezi pe aceşti mari ai noştri, pe un Eminescu şi pe un Creangă, mari nu numai în umila şi strălucita lor modestie[52]), ci mari prin tăcuta lor muncă fără de răsplată şi mari prin cel mai înalt spirit de abnegaţie.

Despre enorma activitate a revizorului şcolar Eminescu ne lămurim străbătând rapoartele şi apărările sale publicate de Scurtu în *Eminescu, Scrieri politice şi literare* 1905.

Iată-l deci pe acest neobişnuit revizor, cutreierând satele, umblând din şcoală în şcoală[53]) pentru a da de urma şi pentru a cere remedura atâtor scăderi de care sufere şcoala primară a timpului său. Ici critică metoda pedagogică, cerând, el omul adevăratei pedagogii, intuiţie, dincolo nu pregetă de a se război cu abuzurile şi incălcările venite din partea autorităţilor administrative (prefecturi, primării), colo iarăşi subliniază şi încurajează meritul. Pretutindene acelaş ireductibil fanatic al datoriei.

Ne apropiem însă de timpul când Eminescu ajunge să-l cunoască pe Creangă. In vara anului 1875 revizorul nostru trebuia să-şi ţină obişnuitele „conferinţe" (aşa le zicea adunărilor obligatorii, de reci-

---

[52]) „Mai apoi ai venit în Iaşi, tot modest şi strălucit" (vezi O. Minar, *Cum a iubit Eminescu 36)* — îi scria Veronica Micle lui Eminescu, caracterizându-l atât de complet şi atât de propriu, cu acea intuiţie a sensibilităţii feminine care nu prea dă greş în cântărirea omului.

[53]) I. Negruzzi în versificaţia de bonne mine à mauvais jeu *Noua Direcţiune* cânta *(Amintiri din Junimea* 238):

Eminescule, poete,
Umblai în cabriolete
Luni întregi, din sat în sat
Şcolile de inspectat...

procă îndrumare în ale metodicei pedagogice) cu învăţătorii judeţelor sale. Şi raportul revizorului Eminescu către minister (raport din 10 August 1875) cuvintează: „Obiectul conferinţelor au fost: parte prelegeri asupra metodei de a propune diferite obiecte, ţinute de pedagogi practici recunoscuţi dela şcoalele din Iaşi, parte în (sic) prelegeri, ţinute de învăţători rurali înşişi, parte în convorbiri exegetice asupra metodologiei".

„D-nul A. Darzău[54]), directorul şcoalei primare de băieţi No. I dela Trei-Ierarhi au ţinut în toate zilele prelegeri şi convorbiri asupra metodului de a propune gramatica limbii române; D-nul V.[55]) Creangă, învăţător la şcoala de băieţi No. II din Păcurari, asupra metodului de a învăţa pe copii cetirea şi scrierea (metodul legografic) şi în fine d-nul Zaharia, profesor de artimetică..." etc... vezi citatele *Scrieri politice şi literare* 246. Faptul cât de sumar, cât de ieftin Eminescu trece peste conferenţiarul Creangă (şi poate şi faptul că vorbeşte de „D-nul *V.* Creangă" în loc de *I.* Creangă) denotă că la data aceasta încă nu-şi cunoştea omul. Ne întrebăm deci când l-a cunoscut Eminescu pe Creangă.

Răspunsul, ce-i drept numai vag, ni l-a dat însuşi Eminescu într'o scrisoare către Veronica Micle (vezi-o la O. Minar, *Veronica Micle* 1914, 32—33), unde mărturiseşte: „Ar trebui să mă crezi un ingrat dacă n'aş recunoaşte că la Junimea n'am avut cu nimeni nici un raport sufletesc. L-am avut, dar târziu, când a venit, adus

---

[54]) Pe un I. A. Darzeu îl pomenesc de bine şi autorii broşurii de polemică împotriva lui I. Pop Florantin *Răspuns*... *4*; la fel aminteşte şi Const. Grigoriu de acelaş I. A. Darzeu în „Ion Creangă" An. II 1909, 318.

[55]) In loc de: *I. Creangă!*

de mine, [56]) Creangă, pe care-l întâlnisem la Bolta Rece într'o seară". (E locul aici să menţionăm că şi Const. Grigoriu în „Ion Creangă" II 1909, 317 aminteşte de o întâlnire a lui Creangă cu Eminescu la Bolta-rece. Pentru a ne completa imaginea despre primitivul dar pitorescul comfort dela aceasta Boltă-rece, putem reţine şi această mărturie a lui C. Grigoriu. Iat-o: „.... ştiu şi-mi aduc aminte ca acu, când la Bolta-rece am găsit pe Creangă şi Eminescu, cu încă un al treilea, un fost ... ... director la mitropolia din Iaşi. Li se aşternuse pe iarbă rogojini la umbră sub salcâmi şi tei, li se adusese o cană de vre-o două ocă de vin, un cofăiel de apă şi vre-o 3—4 pahare. Şi ce vorbiau ei? Nimic de seamă, nimic serios. Creangă, şi mai cu seamă Eminescu, asculta cu mare plăcere şi făcea mare haz de-o aventură cu o frumoasă fată, ce spunea c'o avusese fostul director al mitropoliei."). Va să zică Eminescu îl cunoaşte pe Creangă la Bolta-Rece şi apoi îl aduce la Junimea. Când însă l-o fi adus la Junimea? Răspunsul nostru concludent e următorul: Creangă ca să *„poată"* rămânea membru al acestei Junime ale carei atât de simple statute stabiliau *entre qui veut, reste qui peut*, îşi ceteşte aici povestea *Soacra cu trei nurori*. E întâia cetire a lui Creangă la Junimea vezi Grig. I. Alexandrescu în „Şezătoarea" vol. V 1898—1999, 182 şi G. Panu, *Amintiri dela Junimea din Iaşi*, vol. I 1908, 140.

---

[56]) Cu această hotărîtă mărturie că Eminescu l-a introdus pe Creangă la *Junimea*, informaţiile de până acum p. acest capitol sânt în parte infirmate; aceste informaţii de până acum le găsim la Gârleanu 322 Notă în sub-sol: „Dl. Alexandrescu spune că Creangă a fost introdus în Junimea de către d-l Castan; d-l A. Gorovei scrie însă cumcă Creangă îi spusese că Eminescu cu Bodnărescu îl dusese în societatea Junimea." — Informaţia lui Gorovei o cetim în „Şezătoarea" V 193.

Povestea apare apoi în „Convorbiri literare" An. IX No. 7 din 1 Oct. 1875. Cetirea a precedat publicarea poveştii. Eminescu l-a adus deci pe Creangă la „Junimea" înainte de 1 Oct. 1875. Am obţinut aşadar datele extreme (10 Aug. şi 1 Oct. 1875) între cari Eminescu trebue să-l fi cunoscut de-abinele pe Creangă.

Şi fiindcă sântem la prietenia „Junimiştilor" Eminescu şi Creangă, să mai plivim câteva pitoreşti informaţii din citatul vol. I de *Amintiri* ale lui G. Panu. Iată-l deci proaspătul Junimist Creangă: „Prin 1874—1875 vedem într'o seară că un nou venit se află la *Junimea.* Noul venit era scurt,[57]) gros şi gras, cu figura şi părul cam castaniu blond, cu gâtul scurt apoplectic şi cu figura congestionată, purtând cu stângăcie hainele. Era Creangă. La fiecare cinci minute îşi ştergea sudoarea de pe frunte cu o batistă mare, colorată." (Panu I 139).

Apoi Creangă cu întâia sa cetire la Junimea:

„Până la venirea lui Creangă la *Junimea,* culegătorii şi povestitorii de poveşti erau d-nii Slavici şi Pompiliu...

Când a venit Creangă la *Junimea* şi şi-a cetit el singur poveştile, a fost o adevărată sărbătoare." (Panu I 140).

Şi în sfârşit mărturiile lui Panu despre prietenii Eminescu şi Creangă: „Legătura se stabili astfel, încât pe urmă mai nimenea nu mai văzu pe Eminesuu fără Creangă şi pe Creangă fără Eminescu; amândoi veniau la *Junimea*, amândoi ieşiau dela *Junimea.* Noi ceştialalţi ne duceam după *Junimea* câte odată, pe la cafenelele cele mai cu vază ale Iaşului.

---

[57]) Grig. I. Alexandrescu în „Şezătoarea" V 179, dimpotrivă: „parcă-l văd aşa: *nalt,* gras, greoiu..."

Eminescu ne-a urmat uneori, însă nu cu mare plăcere. Indată ce cunoscu pe Creangă, el se izolă cu totul de noi, dându-se în societatea aceluia numai. Ce făceau ei? Unde se duceau? Ce vorbiau, oare, zile, nopţi întregi?" (Panu I 142).

„Ce vorbiau între ei? Nu ştiu, Eminescu şi Creangă rar primiau câte un al treilea în intimitatea lor, dar îmi închipuiu ce trebuiau să vorbească. Creangă istorisind poveşti din bătrâni şi dela ţară. Eminescu făcând teorii metafizice şi croind visuri cum ar trebui să fie poporul român. Se înţelegeau, cum se zice, ca gâsca cu raţa; îi uniau aceleaşi aspiraţii".

„Câte-odată întrebam pe Eminescu: — Ce vorbeşti tu tot timpul cu Creangă? — El zâmbia, şi cu acea privire vagă şi rătăcită care-i era caracteristică, răspundea în mod evasiv: — Vorbim şi noi ce ne trece prin minte!..." (Panu I 143).

Nu vom insista să lămurim în chip pedant cum de aceşti doi antipozi prin cultura lor, prin anumite concepţii ale lor, se putură imprieteni, şi nici nu putem bănui că se înţelegeau cum se înţelege „gâsca cu raţa", — ci dimpotrivă înţelegem prea bine cum Eminescu, singuratecul Eminescu se ataşează cu toată sinceritatea de „simplul" Creangă, atât de mult om şi atât de altfel om (sub acest raport al *omeniei)* faţă de corifeii Junimii, înalţi titraţi, înalţi deţinători de situaţii sociale, şlefuiţi şi uniformaţi de civilizaţie, reci în acuitatea lor critică şi încercuiţi în atitudinile lor dominante — ca un Maiorescu, râvnitori de culmi în orice domeniu de manifestaţie publică (politică, literatură) — ca un I. Negruzzi, Creangă trebui să devină pentru Eminescu o adevărată revelaţie,

şi ca om pentru omul Eminescu, şi ca artist pentru artistul Eminescu.

Tot trecutul necăjitei, săracei lor vieţi, de mărunte suferinţe (aduceţi-vă aminte de hoinarul elev-Eminescu!), trebuia să-l îndrepte pe Eminescu înspre bujdeuca sărăciei lui Creangă, toată ardoarea lui Eminescu[58]) apoi de a cunoaşte sufletul cuminte modest şi plin de mistice şi elementare energii al ţăranului, al celui mai reprezentativ reprezentant al ţăranului, trebuia să-l călăuzească pe Eminescu înspre bordeiul din mahalaua Ţâcăului.

Şi dacă ar mai fi să lămurim in chip pitoresc această temeinică şi definitivă prietenie, atunci tot la comparaţia poetului Eugen Ciuchi („Convorbiri literare" 1914, 1185) ne-am întoarce şi am zice: Eminescu trebuia să se apropie de Creangă, pentrucă „afundul întunecat al mării resfrânge cu drag seninul albastru al cerului" . . . „Afundul întunecat al mării" — colcăitoarea pasiune, veşnic învolburată în talazuri, a poeziei Eminescene; „seninul albastru al cerului" — Creangă cu sănătosul său umor de copil simplu şi primitiv!...

[58]) Cf. mărturisirea lui Eminescu într'o scrisoare către V. Micle din 8 Nov. 1874 publ. în O. Minar, *Cum a iubit Eminescu* (1912) 45: „Cronicele şi cântecele populare formează în clipa de faţă un material din care culeg fondul inspiraţiunilor. Cred că voi putea ceti în salonul D-V. o poezie având un subiect cules din acest material" — şi cf mărturisirea lui Eminescu în sonetul care datează de prin 1879—1883 *Trecut-au anii:*

Trecut-au anii ca nori lungi pe şesuri
Şi niciodată n'ar să vie iară,
Căci nu mă 'ncântă azi cum mă mişcară
Poveşti şi doine, ghicitori, eresuri
Ce fruntea-mi de copil o 'nseninară
Abia 'nţelese, pline de'nţelesuri...

„Indată ce (Eminescu) cunosçu pe Creangă, el se izolă cu totul de noi dându-se în societatea aceluia numai“ — ne comunica Panu (I 142). Și: „... la Junimea n'am avut cu nimeni nici un raport sufletesc. L-am avut, dar târziu, când a venit, adus de mine, Creangă“ mărturisia însuşi Eminescu (O. Minar, *V. Micle* 32—33).

E va să zică foarte apriat vorba despre *un raport sufletesc*, şi deci nu numai de libaţii şi ziafeturi (cum ne informa Panu I 143—144) în acele năstruşnice escapade şi împreună-petreceri ale celor doi prieteni.

Raportul *sufletesc* îl cetim şi din mărturii ca următoarele: A. Gorovei în „Șezătoarea“ vol. V, 194: „De câte ori se lua vorba despre Eminescu ochii lui Creangă se umpleau de lacrimi. In dosul casei, moş Creangă avea un cerdac lat, acoperit cu streşină; acolo, îmi spunea el (Creangă), şedea Eminescu zile întregi tolănit pe o saltea, cu ochii pironiţi pe dealul Ciricului.[59]) Acolo a scris el *Doina*.“ [60]) Iar O. Minar în „Flacăra“ An. IV 1914—1915, 56: „Acolo în timpul verii, dormiau în cerdacul din dos al bojdeucei, privind seara cu luneta stelele şi filosofând asupra

---

[59]) Dealul din dosul bujdeucii lui Creangă, — aşa cum se vede în ilustraţiile noastre.

[60]) E evident vorba despre una din cele dintâi redactări ale *Doinei* care apăru abia în „Conv. lit.“ din 1 Iulie 1883, care are totuşi multe variante anterioare între manuscrisele lui Eminescu dela Academia Română, şi care în forma ei definitivă — se vede — fusese redactată de Eminescu pentru serbarea de inaugurare a statuei lui Ştefan cel Mare la Iaşi (5 Iunie 1883). Aşa trebue înţelese informaţiile lui N. Petraşcu („Conv. lit.“ An, XXV 1891—1892, 1053) şi ale lui Slavici (*Omagiu lui M. Eminescu* 1909, 19) că Eminescu scrie *Doina* abia pentru pomenita serbare dela Iaşi!

nimiciniciei vieţii, poetul explicând concepţia budhistă. Acolo poetul a scris poeziile *La steaua care-a răsărit*[61]) şi *Doina*, cetindu-le povestitorului, aşa cum ştia să citească poetul[62]); iar Creangă plângea şi-l săruta ca pe un copil alintat". Şi ne putem da seama că mărturia aceasta a lui Minar nu e exagerată, când din chiar o scrisoare a lui Creangă cătră Eminescu (la Bucureşti) vom ceti (ed. Roşca 385):

„Bădie Mihai,

Ciricul parcă e mai frumos acum.
Vino, frate Mihai, vino, căci fără tine sânt străin
Te sărut pe frunte
Ion Creangă".

Iar marea binefacere ce va fi rezultat de pe urma acestei împrieteniri îl priveşte de sigur nu numai pe artistul şi pe omul Creangă, ci şi pe institutorul nostru.

Cu această nouă perspectivă ne întoarcem acum la activitatea dăscălească a institutorului Creangă şi la cea de a treia carte didactică alcătuită şi de dânsul

---

[61]) Care nu-i decât o traducere a poeziei *Siehst du den Stern* de Gottfried Keller (vezi Ghiţă Pop, *Eminescu şi Gottfried Keller* în „Conv. lit." XXX 1896, 46--55), dar o traducere atât de *amplă*, încât originalul german pare că ar fi o traducere mediocră din... *originalul* lui Eminescu! Până la această atât de amplă formă însă (publicată în „Conv. lit." XX Nr. 9 din 1 Dec. 1886) poetul o va fi chinuit-o iarăşi în multe prelucrări (avem de fapt o variantă anterioară „cu multe îndreptări şi ştersături" vezi ed. Scurtu).

[62]) cf. Panu, *Amintiri dela Junimea din Iaşi* vol. I 1908. 54: „La Junimea erau numai doi cetitori cari cetiau bine: d. Maiorescu şi Eminescu".

în colaborare cu Gh. Ienăchescu. I-i citez titlul [63]) după Scurtu, *Eminescu, Scrieri politice şi literare* 1905, 260—261: *Povăţuitoriŭ la cetire prin scriere după sistema fonetică, de institutoriĭ: Gheorghe Ienăchescu şi Ioan Creangă. Iassy. Tipo-Litografia H. Goldner, 1876*, 48 pagini în 8°, — „carte de teorie didactică elementară într'adevăr remarcabilă şi fără îndoială cea mai bună ce-o avem..., chiar şi astăzi, în acest gen" adauge Nota lui Scurtu. Carte alcătuită din îndemnul ministrului instrucţiei Maiorescu. Pentru geneza ei cetim în polemicul *Ràspuns* lui I. Pop Florantin (12) următoarea scrisoare a ministrului Maiorescu adresată la 21 Oct. 1875 lui Creangă:

„*Domnule Creangă*,

Din inspecţiile făcute la şcoalele primare, am văzut că cei mai mulţi învăţători nu înţeleg aplicarea metodei nouă de cetire şi scriere, nici în cartea D-Voastră nici în a lui Constantinescu [64]). Invaţă tot după obiceiul vechiu şi apoi cetesc numai bucăţi din cărţile nouă. Cred că este neapărat de trebuinţă un conducător sau o călăuză pentru învăţători, în întindere de cel mult 2—2$^1/_2$ coale de tipar. Acest conducător însă trebue să se refere atât la cartea D-Voastră cât şi la abecedarul lui Constantinescu, fiind întemeiate pe acelaş principiu. Fă bine scrie acea broşură. Eu ţi-o voiu tipări în tipografia statului!".

---

[63]) Gh. Adamescu, *Contribuţiune la biografia românească* I 1921, 122 ne informează foarte insuficient despre această carte, punând-o cronologic după *Geografiea Judeţului Iaşii* apărută la 1879!! !

[64]) E, evident, vorba despre Abecedarul lui Barbu Constantinescu, apărut în edit. Socec la Bucureşti şi pomenit în citatul *Răspuns* 49.

Scrisoarea se încheie apoi cu următorul pasagiu în care se vede cât de mult cântăria pedagogul Creangă chiar în ochii unui Maiorescu:

„Şi de altmintrelea aş dori să te văd explicând la învăţătorii de sat din viu graiu, ce şi cum trebue să facă. Ar fi bine poate şi la oraş. Cel puţin pentru vre-o 2 săptămâni. Cum crezi că s'ar putea întogmi mai practic un asemine curs pentru institutorii actuali? — Cum şi când? —

T. Maiorescu".

E de data aceasta deci vorba despre o carte didactică menită nu pentru mintea copiilor, ci pentru adulţi; e vorba de „o călăuză pentru învăţători", de un manual prin excelenţă pedagogic. Din „Ion Creangă" II 332 aflăm că *Povăţuitorul* e dedicat „părinţilor de familie şi domnilor învăţători şi învăţătoare, institutori şi institutoare". Nu-l cunosc din autopsie acest *Povăţuitor*, dar aprecierile asupra lui vin, competente şi îmbelşugate, din partea revizorului şcolar Eminescu (vezi citata ediţie *Scrieri politice şi literare* 1905, 260—263). Până să cunoştem însă aprecierile lui Eminescu, vom spicui ceea ce ne-au spicuit alţii din acest mănunchiu de sfaturi pedagogice. In revista „Ion Creangă" II 332 George A. Cosmovici citează deci din acest *Povăţuitor* sfatul: „In ziua întâi demineaţa, învăţătorul va petrece cu şcolarii vorbind şi făcându-i să vorbească despre felurite jocuri copilăreşti d. e. De-a baba oarba, de-a mijoarca, de-a paiul, de-a ulcicuţa, de-a puia-gaia, de-a ineluşu-nvârticuşu etc." Când cetim un pasagiu ca acesta, ne şi vine în gând mărturia cuiva care avut norocul de a fi elevul lui Creangă (pseudonimul Properţiu, cu articolul *Profe-*

sorul Creangă publicat[65]) în „Lumea ilustrată" An I 1891, 164) şi care ne lămureşte răsvedit: Creangă „n'avea inima îngustă a dascălului ruginit pe catedră; înţelegea neastâmpărul copiilor". („Şezătoarea" V 207).

Din prefaţa Povăţuitorului, citata ediţie a lui Scurtu *Eminescu, Scrieri politice şi literare*, 261 ne mai spicuia: „... unii dintre domnii învăţători şi învăţătoare... predau copiilor cetirea şi scrierea tot după metoda silabisării; adecă aceea, după care i se arată copilului literele tipărite în şir alfabetic, pentru a învăţa numele fiecăreia; lucru de care copilul n'are trebuinţă la cetire. Apoi i se dă să imiteze literele pentru scris, fără a şti copilul ce are să facă cu ele; aşa încât, după această sistemă, copilul, — pe lângă aceea că învaţă cu desgust şi foarte cu greu a ceti şi a scrie, apoi ceea ce învaţă într'un semestru e în stare să uite într'o lună".

Rămâne acum să vedem cum aprecia revizorul Eminescu (într'un raport adresat ministerului la 26 Mai 1876) acest *Povăţuitor*. Spicuim, deşi am avea dreptul să cităm pe de-a întregul.

„Deosebirea între metoda propusă de această broşură şi învăţarea rutinară şi mecanică, precum se profesează ea în genere în şcoalele noastre, este deosăbirea dintre învăţământul viu şi intuitiv şi mecanismul mort al memorării de lucruri neînţelese de copii; este deosebirea dintre *pedagogie* şi *dresură*" (vezi citatele *Scrieri politice şi literare* 261).— „Şi din nefericire nu se predau la noi numai scrierea şi cetirea astfel, ci toate obiectele. O privire numai în manualele noastre scolastice ne va încredinţa că elevii tre-

[65]) Şi reprodus în „Şezătoarea" vol. V 1898—1899, 205 — 208, fapt care ar trebui semnalat şi 'ntr'o *Contribuţiune* bibliografică ca cea a lui Gh. Adamescu!

bue să fi învăţând ca în somnambulism, că nu ştiu ce scriu, nici ce cetesc. Abia când vârsta le trezeşte mintea, li se ia albeaţa de pe ochi şi încep a înţelege ce-au învăţat în şcoală“. (ibid. 261—262). — „Chiar pagina întâia ne arată marea deosebire de metodă. Nu mai întâlnim pe învăţătorul sever şi ţeapăn cu vergile'n mână, ci un suflet uman, care se coboară la treapta sufletelor copilăreşti şi le *disciplinează*, nu le *silueşte*“ (ibid. 262).— „Cu un cuvânt, autorii cărţii aplică în privirea spiritului omenesc aceeaşi metodă binecuvântată, pe care naturaliştii o recomandă pentru corp. Nici un om nu se întăreşte cetind un tractat de gimnastică, ci făcând exerciţii; nici un om nu se 'nvaţă a judeca, cetind judecăţi scrise gata de alţii, ci judecând singur şi dându-şi singur seama de natura lucrurilor... Orcât de modestă în aparenţă ar fi cartea, ea însemnează începutul unei reforme adânci în instrucţia elementară“. (ibid. 262).— Şi în sfârşit: „Cartea se deosebeşte în mod favorabil de alte tractate de acest soiu prin aceea că e o lucrare cu totul originală, nu copiată sau prelucrată după manuale străine. Ea este fructul experienţelor lungi a doi învăţători înzestraţi de la natură cu darul de a instrui“. (ibid. 263).

Iată de ce — încheiem acum noi — mitropolitul Calinic Miclescu, cu întreaga lui turmă de cafterisitori, poate fi iertat de toate păcatele ce le-a săvârşit faţă de Ion Creangă, pentrucă vrând-nevrând i-a dat şcolii elementare româneşti pe unul dintre cei mai destoinici povăţuitori ai ei...

Dar râvna institutorului nostru de a lucra pentru şcoală e necurmată şi iată-ne apropiaţi de a patra carte didactică alcătuită şi de Creangă (în colaborare

cu V. Răceanu şi Gh. Ienăchescu). E *Geografiea Judeţului Iaşii*, apărută la Iaşi 1879.

Să ne fie aminte de a pomeni că în timpul acesta Creangă rămăsese singur la Iaşi, devremece prietenul său Eminescu trecuse în toamna anului 1877 [66]) la Bucureşti pentru a duce în spate întreaga povară redacţională a ziarului „Timpul".

In sforăitul şi torsul celor douăzeci [67]) de pisici ale sale, Creangă îşi depăna acum ceasurile de singurătate, ba torcând şi el la firul poveştilor sale, pe cari le trecea şi prin filiera critică a soţiei sale „de-al doilea" Ecaterina Vartic, [68]) ba chemându-şi-l pe prietenul Eminescu cu scrisori ca acestea:

---

[66]) Din scrisoarea adresată de Veronica Micle către bucureşteanul Eminescu cu data de 3 Nov. 1877 (vezi-o la O. Minar, *Cum a iubit Eminescu* 54) desprindem deocamdată data aceasta ca una din cele dintâi limitări cronologice pentru această stagiune bucureşteană a lui Eminescu. Iar cea mai veche datare a scrisului lui Eminescu din „Timpul" e după câte putem constata astăzi cu mănunchiul de *Articole politice* editat la 1910 (pag. 27): 11 Dec. 1877.

[67]) O. Minar în „Flacăra" IV 1914—15, 56 a avut în adevăr grija să ne dea şi... numărul pisicilor lui Creangă!

[68]) De întâia sa soţie Ileana, s'a fost despărţit curând. Până şi pârile oficiale din 1871 (vezi Furtună 51) aduceau învinuirea: „obşteşte este cunoscut că diaconul Creangă nu vieţuieşte împreună cu soţia lui timp de mai mulţi ani, fără a fi probat prin locurile competente a lui nevinovăţie"!... — Creangă trăia acum deci cu această Ecaterină Creangă Deliu (aşa-i zice O. Minar în *Cum a iubit Eminescu* 50), căreia el îi adresa (în 1884 dela băile din Slănic) scrisorile, cu adresa „D-şoarei Ecaterina Vartic" (vezi ed. Roşca 380) şi „Domnişoarei Tinca Vartic" (ed. Roşca 381). De altfel această a doua tovarăşă de viaţă a lui Creangă, soţie „de-al doilea, fără cununie" (Furtună 80), a fost o adevărată prietenă a lui Creangă, îngrijindu-l până la moarte.

Bădie Mihai,

Ce-i cu Bucureştiul de ai uitat cu totul de Eşul nostru cel oropsit şi plin de jidani.

. . . .

De Crăciun, te aşteptăm să vii.

Tinca [68]) a pregătit de toate şi mai ales sarmalele cari ţie îţi plăceau foarte mult.

. . . .

La Eşi ninge frumos de ast-noapte, încât s'a făcut drum de sanie.

Ciricul parcă e mai frumos acum.

Vino, frate Mihai, vino, căci fără tine sânt străin.

Te sărut pe frunte

Ion Creangă

-- (vezi ed. Roşca 385), sau iarăşi:

Badie Mihai,

Slava Domnului c'am primit veşti dela tine.

Eu te credeam mort şi mă luam de dor cu amintirile, când eraţi în jurul meu...

. . . .

Te-am aşteptat de Crăciun să vii, dar ... beşteleu, feşteleu, că nu pot striga valeu, şi cuvântul s'a dus, ca fumul în sus şi de venit n'ai mai venit... Aferim... Dar noi, adecă Ienăchescu, Răceanu şi alţi muşterii pentru mâncărică şi băuturică bună, am tras un bairam de cel turcesc cu vin grecesc de la Amira.

Apoi ne-am dus cu sania afară din oraş, şi acolo pune-te din nou masă. A doua zi la fel, deabia a treia zi ne-am zburătăcit ca vrăbiile fiecare pe la vatra lui.

Acum stau lângă horn cu pisicile mele şi mai pun rânduială în [69]) cele însemnări.

Tu, te cerţi cu politicianii prin *Timpul*; ce-ai păţit de te-ai făcut aşa războinic?

Sănătate şi voie bună · *Ionică*

(vezi ed. Roşca 385—386).

Şi tot aci o fi locul să amintim că la 1878 Eminescu îi dăruia prietenului său, presumptiv autor al unui manual de geografie, o veche carte de geografie, cartea *De obşte Gheografie*, tradusă după Buffier, Iaşi 1795 de Amfilohie Hotiniulu [70]), şi că pe o foaie a acestei cărţi Creangă însemna: „Din cărţile subscrisului Ioan Creangă 1878. Dăruită mie de d-l Mihai Eminescu eminentul scriitor şi cel mai mare poet al Românilor 1878. Nu lipseşte din ea nici o filă. I. Cr." (vezi „Şezătoarea" V 213 şi „Flacăra" IV 60, unde însemnarea lui Creangă e reprodusă şi'n clişeu).

Reţinem şi acest fapt: Lui Creangă îi revine meritul de a fi preconizat, într'o vreme când pentru Maiorescu, Alecsandri cumpenia mai greu decât Eminescu, că Eminescu e „cel mai mare poet al Românilor"!

Ne întoarcem acum la a patra carte didactică a lui Creangă. Titlul îl dăm de data aceasta în clişeu, după exemplarul Universităţii Cernăuţene (vezi p. 59).

Cartea apare în 1879. Gh. Adamescu în a sa *Contribuţiune* I 1921, 122 menţionează şi-o a 4-a (?) ediţie din 1886.

---

[69]) Mi se pare că trebue îndreptat (şi'n „Flacăra" IV 58): „pun în rânduială"!

[70]) Vezi I. Bianu—N. Hodoş, *Bibliografia românească veche* II 378.

N'avem decât să cetim prefaţa acestei cărţi pentru a ne convinge că iarăşi ni se dă o cuminte şi o înviorătoare carte de şcoală. In adevăr, iată ce avansat principiu pedagogic ne serveşte prefaţa-program din *Geografia Judeţului Iaşi*: „Nu zicem că lucrarea



GEOGRAFIEA

JUDEŢULUI IAŞII

PENTRU

Clasa II-a primară *urbană* şi pentru clasa III-a primară *rurală*. de ambe secse.

DE

Institutorii: *V. Răceanu, Gh. Ienăchescu şi I. Creangă.*

IAŞII.

TIPOGRAFIEA D. GHEORGHIU, STRADA IPSILANT No.

1879.

noastră este bună şi complectă. Dar îndrăznim a zice, că am ieşit din hăugaşul cel învechit şi vicios, dând ocazie şcolarilor a desemna contururile plăşilor, a se orienta cu preciziune şi a cunoaşte localităţile mai cu uşurinţă; iar învăţătorului — a purcede cu învăţarea

geografiei chiar din şcoala sa, adecă: cei din Iaşi, dela centru spre periferii, iară cei din plăşi, de la periferiile judeţului spre centru. Intr'un cuvânt dela **cunoscut** spre **necunoscut**" [71]).

Şi apoi aceeaşi prefaţă: „Veleatul bisericilor, al locurilor istorice, al şcoalelor şi No. [72]) locuitorilor din fiecare comună, le-am lăsat afară din carte, pentru a nu împovara memoria copiilor".

„Unele bucăţi, deşi nu fac parte din geografie, le-am găsit însă necesarie pentru lămurirea acestei materii, şi deaceea le-am şi pus; dar nu este nevoie să le înveţe şcolarii papagaliceşte, pe de rost, ci să le cetească pe carte şi să scoată numai înţelesul din ele".

Să dăm şi o probă din acel fel de bucăţi cari „nu fac parte din geografie" şi cari nu trebue învăţate „papagaliceşte, pe de rost". Iat-o (*Geografia judeţului Iaşi* 19—20):

„Cum se iscă judecăţi între oameni.

„Oamenii trăind în societate, au o mulţime de interese şi legături între dânşii: *se megieşesc* [73]) unii cu

[71]) Sublinierea (cu slovă grasă) e chiar a citatului. — Nevolnicul I. Pop Florantin, critic cu înalte fumuri academice, e şi el autorul unui abecedar publicat în 1883 cu caraghiosul titlu *Uşorul cetitoriu.* Autorii broşurii polemice împotriva lui Florantin *Răspuns...,* criticând (foarte cuminte) manualele didactice ale lui I. P. Florantin ridiculizează (loc cit. 37), cu tot dreptul, următorul motto hibrid şi neromânesc din cartea lui Florantin: „*Se învaţă de la ştiut la neştiut*", zicând: „Intr'adevăr, că acest nostim abecedar poate să-l facă pe un copil să uite şi ci ceea ce a ştiut dela maică-sa, de-acasă!... — Am impresia că şugubăţul motto cu pricina e plagiat după prefaţa noastră din *Geografia judeţului Iaşi.*

[72]) N-rul locuitorilor, al şcolilor şi al bisericilor ni se dă abia în tabloul sinoptic de la sfârşitul cărţii.

alţii, se împrumută unii dela alţii, lucrează unii cu alţii, fac negoţ în tovărăşie şi alte interese. Intr'un cuvânt, oamenii au nevoie unii de alţii. Dar în societate sânt oameni *de toată mâna*; şi cinstiţi şi necinstiţi.

„Omul cinstit nu supără pe megieşi, fuge de *sfădălii*, se poartă cu dreptate la tovărăşie, îşi plăteşte datoriile cu cinste şi nu umblă cu înşelăciuni. Iar omul necinstit caută sfadă cu megieşii sau cu alţi oameni; nu vre să plătească de unde a împrumutat; la negoţ fură pe tovarăşul său şi *umblă* numai cu *şmecherii*. Şi din această pricină, se întâmplă uneori judecăţi între oameni.

„Oamenii cari se judecă se cheamă **împricinaţi**[73]). Iar acei cari judecă pricinile oamenilor, se cheamă **judecători.** Judecătorii judecă şi fac dreptate împricinatului nevinovat; iar pe cel vinovat îl osândesc, după cum *scrie legea*".

De fiecare plasă a judeţului Iaşi ni se dă apoi câte o schiţă, câte un crochiu topografic, iar textul juxtapus glăsueşte despre *populaţia*, *felul pământului şi apele* fiecărei plase. Un crochiu general al judeţului Iaşi, cu tus-şapte plasele, încheie manualul.

Evident o carte de cea mai bună îndrumare pedagogică în mâna acelui destoinic învăţător care ţinând seamă de principiul subliniat în prefaţă, purcedea dela *cunoscut* spre *necunoscut*, începându-şi lecţiile cu nemernicul cătun în care s'o fi aflat şi lărgindu-şi orizontul periferic până la stăpânirea integrală a plasei sale şi a plaselor judeţului său. (Carte din 1879, care totuşi venia atât nouă şi atât de modernă faţă de manualele de geografie ale fie-iertatei

[73]) Sublinierea citatului, — Fiind vorba de *colaboratorul* Creangă subliniem (din partea noastră) *cursiv* ceea ce poate vine de la Creangă.

Austrii d. p., unde în cutare clasă de liceu, o ştim cu toţii, învăţământul de geografie începea cu... Australia, pentru a ajunge, mai puţin sau mai mult pripit, la Austria!...).

Era deci vorba în *Geografiea Judeţului Iaşii* de neînvăţare *papagalicească* „pe de rost" şi de purcedere *dela cunoscut spre necunoscut*. E acum atât de interesant de stabilit cum aceste îndrumări ale pedagogului Creangă (şi-ale celor doi colaboratori ai săi, bine înţeles) coincid cu critica pedagogică a artistului Creangă. Coincidenţa e aproape chiar şi cronologică întrucât vine cu partea a III-a din *Amintirile* lui Creangă, apărute în „Convorbiri literare" An. XV (1881—1882) Nr. 12 din 1 Martie 1882. Iat-o deci. E vorba de „fabrica de popi din Folticeni", şi, inevitabil, şi de învăţătura cu care te puteai pricopsi acolo. Deci: „Ş'apoi carte se învăţa acolo, nu glumă: unia[74]) cântau la psaltichie, colea, cu ifos

Ison, oligon, petasti
Două chendime, homili

până ce răguşiau ca măgarii; alţii dintr'o răsuflare spuneau cu ochii închişi cele şepte taine din catihismul cel mare; Gâtlan se certa şi prin somn cu urieşul Goliat; mustăciosul Davidică dela Fărcaşa până tipăria o mămăligă, mântuia de spus pe de rost, răpede şi fără greş, toată istoria vechiului Testament de Filaret Scriban, împărţită în perioade şi

---

[74]) Forma autentică a lui Creangă e *unia* (cu acel *a* < *illac* pe care-l avem şi'n *aceştia*, *atuncea* etc.) aşa cum o menţine şi ediţia Roşca la pag. 17, 121, — şi nu *unii*, cum modifică, din greşală se vede, aceeaşi ediţie la pag. 58, 59 şi 257! — Şi'n „Convorbiri literare" An. XV 1881—1882, 450 pasagiul acesta vine cu forma *unia*.

pronumele conjunctive de dativ şi acuzativ din gramatica lui Mărculescu: — Mi-ţi-i, ni-vi-li, me-te-îl-o, ne-ve-i-le, mi-ţi-i, ni-vi-li. — Cea fi aceea, ducă-se pe pustii! Unia[74]) dondăniau ca nebunii, până-i apuca ameţeala; alţii o duceau numai într'un muget, cetind până le pieria vederea; la unia le umblau buzele parcă erau cuprinşi de pedepsie; cei mai mulţi umblau bezmeteii şi stăteau pe gânduri, văzând cum îşi pierd vremea; şi numai oftau din greu, ştiind câte nevoi îi aşteaptă acasă. Şi turbare de cap şi frântură de limbă ca la aceşti neferiţiţi dascăli, nu mi[75]) s'a mai dat a vedea; cumplit meşteşug de tâmpenie, Doamne fereşte!" (ed. Roşca 58—59).

Iat-o aşadară sentinţa pedagogului Creangă asupra şcolii utopiste a învăţării *papagaliceşti* şi *pe de rost*, a învăţării care purcede dela *necunoscut*, pentru a ajunge, nu la cunoscut, ci pentru a te cufunda în besna celui mai negru necunoscut! Iat-o deci această condensată şi drastică sentinţă: „Cumplit meşteşug de tâmpenie, Doamne fereşte!"

Ba scriitorul Creangă e chiar foarte explicit şi foarte pedagog — la un anumit moment chiar poate prea pedagog, când în acelaş capitol din *Amintiri* îşi va desfăşura critica până la un pasagiu ca acesta. E vorba de gramatică. „Şi încă ce gramatică!" — încep *Amintirile* (ed. Roşca 61) —. „Nu ca aceste de acum, posderie de gramatici: unele *raţionate* altele *desvoltate* şi ticsite de *complimente*, care, trebue spus fără compliment, îţi explică... până nu se mai înţelege

---

75) Conjecturarea acestui *mi*, cu intercalarea lui între parantese, nu mai are rost, câtă vreme ştim din comunicările lui Gh. Teodorescu-Chirileanu „Şezătoarea" V 214, că însuşi Creangă îşi îndrepta textul (adeseori) viciat de „Convorbiri literare" aşa: „nu mi s'a dat a vedea".

nimică; adecă făcute anume pentru copii, de se joacă cu dânsele, de uşoare ce sânt!...

Şi, pentru a ne ilustra isprăvile dăscălirii utopiste, artistul Creangă (acum iarăşi artist, nu dascăl) ne înfăţişează patima cea mai patimă dintre toate patimile cateheţilor dela Fălticeni, povestindu-ne despre *săracul Trăsnea* şi despre „ce-i păţia sufletul cu gramatica“ (60).

Iat-o iar povestea Amintirilor: „D'apoi lui Trăsnea, săracu, ce-i păţia sufletul cu gramatica! Odată îmi zise plin de mâhnire: — Ştefănescu, (căci aşa mă numiam la Fălticeni), astăzi nu mai mergem la şcoală că nu ştiu tabla şi vreau să învăţ pe mâne la gramatică. Mă rog ţie, hai cu mine la câmp spre Fălticenii-vechi; vom învăţa împreună, sau câte unul; eu la gramatică şi tu la ce-i vrea; apoi mi-i asculta, să vedem, nu s'a prinde şi de capul meu ceva. Las' că nici la celelalte nu prea pot învăţa, cu slova asta nouă care a ieşit; însă afurisita de gramatică îmi scoate peri albi, trăsnit-o-ar fi s'o trăsnească!“—

. . . .

„Şi era un ger uscat prin luna lui Noemvrie, şi bătea un vântişor subţire în ziua aceea, de-ţi frigea obrazul! Cum ajungem la câmp, Trăsnea se tologeşte pe-un hat, începe la gramatică din capăt, întrebarea şi răspunsul întâi:

Intrebare: Ce este Gramatica română?

Răspuns: Gramatica română este artea ce ne învaţă a vorbi şi a scrie o limbă corect.“

„Iar în altă ediţie:

Gramatica este o învăţătură ce ne arată modul de a vorbi şi de a scrie bine într'o limbă!!“ (ed. Roşca 60—61).

. . . .

„Ş'apoi gândiţi că Trăsnea cetia întrebarea şi răspunsul, fiecare pe rând, rar şi lămurit, ca să poată înţelege ceva? Nu aşa, necredincioşilor, ci iată cum: — Ce este gramatica română, este... ce este, este..., este arata..., nu arata, artea... artea... ce... ce... ce ne învaţă, învaţă... învaţă... ce ne învaţă; a vorbi... bi... bi... ce ne învaţă;... ce este, este... este arata, uite dracu! nu arata, artea ce ne învaţă... ce este, este... — Şi tot aşa dondănind foarte repede, bâlbăit şi fără pic de cugetare, până la *a scrie într'o limbă corect* rar ajungea sărmanul! Şi după ce turba de cap hăt bine, mă striga să-l ascult, că ştie. Luam eu cartea din mâna lui şi-l întrebam:—Ce este gramatica, măi Trăsne? — Iar el închizând ochii răspundea iute, iute şi mornăit, cum cer calicii la pod: — Ce este gramatica română, este... ce este... este..." (62).

. . . .

„Şi se opintea el într'o privire să răspundă bine, dar degeaba; se încurca şi mai rău, începea a ofta, şi-i venia să-şi spargă capul.— Mai lasă-mă oleacă— zicea el necăjit; şi când te-oiu striga, să vii iar să mă asculţi; şi de n'oiu şti nici atunci, apoi dracu să mă ieie!" (63).

Iar dascălul Creangă (destul de plin de duh totuşi) îl covârşeşte din nou pe artistul Creangă din *Amintiri*, şi vorbele mucenicului Trăsnea se încheie aşa: „Dă *gramatica* să zicem că n'o înţeleg şi s'o lăsăm la o parte; *artea* asemene; *corect* tiji. D'apoi *română, este... ce.., ne învaţă a vorbi şi a scrie bine într'o limbă*, parcă-s cuvinte româneşti; ce naiba! Numai şi aici trebue să fie ceva!... *A vorbi şi a scrie bine într'o limbă*, îndrăcit lucru! Cum să scrii *într'o limbă ?*... Poate cu limba; mai ştii păcatul? Pe semne

că noi, cum s'ar prinde, las'că de scris, talpa gâştei; dar apoi şi de vorbit, păcatele noastre, se vede că vorbim pogan şi rău de tot; nu româneşte, ci ţărăneşte... Doamne, Doamne! Invăţat mai trebue să fie şi acel care face gramatici!" (63).

Iat-o deci a doua sentinţă a pedagogului Creangă la fel de caustic administrată ca şi cea de sus despre „cumplitul meşteşug de tâmpenie", iat-o deci: „Doamne, Doamne! Invăţat mai trebue să fie şi acel care face gramatici!" — exclamare care în graiul lui Ştefan a'lui Petrea Ciubotariu din acesteaşi *Amintiri* (capitolul I, publicat în „Convorbiri literare" An. XIV 1880—1881, Nr. 10 din 1 Ian. 1881) se traduce cu: „Doamne, măi femeie, Doamne, multă minte-ţi mai trebue... N'ai auzit că unul, ci-că s'a dus odată bou la Paris, unde-o fi acolo, şi a venit vacă?" (11—12).

Ne întoarcem însă la *Geografiea Judeţului Iaşi.*

E deci o carte în adevăr bună. Şi-i atât de bună, încât se învrednici de a fi chiar plagiată. Ne lămurim despre acest plagiat din broşura [76]): *O întrebare | D-lui A. Gorjan, autorulŭ maĭ | multor cărţĭ de geografie. | De | Institutoriĭ: V. Rĕceanu, Gh. Ienăchescu şi | I. Creangă. | Iaşi. | Tipografia Naţională, Strada V. Alexandri. | 1886.* | 9 pagini, 8⁰. Plagiatorul trebue să fie acel August Gorjan (din *Enciclopedia Română)*, care pe vremea plagiatului va fi fost colonel în armata română, pentru ca din plagiator ce era să ajungă în 1891 director general al poştelor, iar la 1896 chiar general de brigadă.

Autorii plagiaţi dovedesc cu *Intrebarea* lor că ma-

---

[76]) Gh. Adamescu în *Contribuţiune la bibl. rom.* I 1921, 122 nu ne şti da decât un fragment din titlul acestei broşuri.

nualul lor de geografie e plagiat în tot ce constitue partea merituoasă din cutare broşură „de 38 pagini“ a lui Gorjan, şi că tot ce dă acest Gorjan dela sine (stilul şi anumite adausuri) nu sânt decât neavenite exibiţii hibride şi eronate.

Cităm. Iată-l plagiat până şi planul cărţii: „Acest plan ni l-aţi copiat în toată întregimea lui, cu deosebire că în loc de a procede cu totul elementar, aşa cum procedem noi, D-Voastră vă mai slujiţi la orientare şi cu **steaua polară, constelaţiile cereşti, busola** etc.; şi îngreuieţi mintea copiilor cu o nomenclatură geografică greşită şi neînţeleasă“. *(Intrebare* 1—2). Infăţişarea pe de-a 'ndoasele a materiei: „ca să nu vi se cunoască urmele copierii, aţi schilodit bucăţile aşa de rău, încât le-aţi pus toate pe dos Aşa, făcând orientarea despărţirilor oraşului Iaşi, ziceţi că despărţirea I-a este aşezată în partea de sud-vest a oraşului; despărţirea II-a în partea de sud-est . . . . . . Dupăcum aţi făcut această orientare, se vede cât de colo, că D-Voastră v'aţi uitat pe planul oraşului Iaşi, din geografia noastră, şi aţi făcut orientarea greşită, fără a vă da seamă că acesta-i un plan topografic şi nu o hartă“. (2) Ispràvile stilistice ale lui A. Gorjan: „Iată redacţiunea şi stilul din cartea D-Voastră: . . . . . *Biserica Trei Sfetitele, făcută de Vasile Lupu, Domnul Moldovei, zidită din piatră săpată pe dinafară; aici se află moaştele Sfintei Paraschiva; pe strada Mare.* — Ce este oare zidită din piatră săpată pe dinafară? Moldova sau biserica Trei-Sfetitele? Şi unde se află moaştele Sf. Parascheva? Pe dinafară? In biserică? Sau pe strada Mare?“ (3). Ca să deruteze descoperirea plagiatului, autorul plagiator a avut grija de a schimba „pe ici pe cole câte un cuvânt“ pentru „a nu se cunoaşte că aţi copiat“ (3). Ereziile

lui Gorjan în chestie de materie: „La pagina 26, ... ziceţi că în Târguşorul Sărăria e o biserică frumoasă. Cine a văzut (o) biserică, şi încă frumoasă, în Târguşorul Sărăria? Poate că aveţi de gând s'o faceţi D-Voastră!?..“ (5) Şi iarăşi: „La pagina 31, de asemene aţi copiat râurile din judeţ, tot din geografia noastră; numai la râul Bahluiu, aţi adaus de la D-Voastră, zicând că acest râu trece prin mijlocul oraşului Iaşi. — Oare l-aţi văzut bine pe unde trece?“ (6).

... Incât rezumativ autorii *Geografiei Judeţului Iaşi* şi-or încheia *Întrebarea* lor adresată lui A. Gorjan cu cuvintele: „In cărticica D-Voastră, de 38 pagini, după cum v'am arătat, n'a fost o singură pagină, unde să nu fi fost bucăţile copiate din cartea noastră, stilul stricat, şi unde cele adause de la D-Voastră să nu fi fost greşite şi neadevărate. Atunci, stimabile domn, ce mai rămâne din cartea D-Voastră?“ (7) Şi: „Onorabile domn, ne cuprinde mirare de curajul ce l-aţi avut, scoţând la iveală astfel de cărţulii... In cât se atinge de d-nii învăţători, avem convingerea... că fraţii şi colegii noştri... ştiu face deosebire între o carte făcută din interes de metodă şi una făcută din interes de câştig.“ (9)

Şi acum, fiindcă printre autorii acestei tăioase *Intrebări* se găseşte şi Creangă al nostru, rămâne să mai semnalăm câteva expresii cari mai ales vor fi fost pe gustul lui. D. p.: Stilul lui Gorjan e *„corchezit“* (7). Apoi specimenele: „o sumuşoară care nu se *ie din drum*“; „v'aţi apucat de *trebuşoară* şi în scurtă vreme aţi şi *măiestrit* geografiile tuturor judeţelor“; „nu ştim cum *vi se va trece marfa*“; *„puneţi* lumea *în mirare“*; şi proverbul: *„din picuş se face căuş“* (toate la pag. 8 din această *Întrebare).*

Şi acum după ce am cam încheiat-o cu manualele didactice pentru cari s'a ostenit şi Creangă, ni-l vom completa chipul acestui meşter învăţător, — meşter nu atât prin înalta pedagogie a unui Maiorescu, cât, mai ales, meşter prin sănătosul cumpăt pedagogic ce-l moştenise din... zestrea mamei, meşter pedagog deci *înzestrat dela natură* (cum îi zicea Eminescu), — ni-l vom completa, zic, chipul învăţătorului Creangă şi după câteva mărturii cari ne vin din partea unor contimporani, în parte chiar elevi ai lui.

O mărturie, pentru anul 1881, venită din partea unui contimporan în „Ion Creangă" II 1909, 331: „Prin 1881, l-am întâlnit în curtea bisericii Sf. Nicolai Domnesc (cel cu 3 altare) la Iaşi, unde venise cu şcoala şi unde şi eu venisem tot aşa, fiind atunci institutor în Iaşi, ca să mergem cu stâlpările la mitropolie, fiind Sâmbăta lui Lazăr. Atunci l-am văzut pentru întâia oară şi mi-a plăcut. Se dusese vestea'n toate părţile de lecţiile lui bune la cls. I, la care luau parte elevii şcolii normale *Vasile Lupu* din curtea bisericii sf. Trei Ierarhi..."

Foarte vioaie mărturia venită (pentru toamna anului 1883) din partea folcloristului Mihai Lupescu, pe atunci elev al Şcoalei normale din Iaşi. Lupescu ne duce de-a dreptul în clasa învăţătorului Creangă. Vom asista deci împreună cu ucenicul de dăscălie Lupescu la una din lecţiile maistrului Creangă. Iat-o, aşa cum o cetim în articolul *Amintiri despre Ion Creangă* rev. „Ion Creangă" An. II 1909, 334—335, această prea interesantă informaţie: „Eu şi încă câţiva[23]) tovarăşi mergeam mai totdeuna în Păcurari, la şcoala unde Creangă era institutor.

Odată el a făcut lecţie la clasa II-a despre pronume. Când Creangă preda o lecţie, era în clasă...

linişte şi... disciplină deplină. Copiii erau atât de atenţi încât îi urmăriau până şi mişcările buzelor. Regula o scoase din exemple, şi după ce făcu pe şcolari să priceapă că pronumele are trei feţe sau persoane, spre a se încredinţa dacă elevii l-au priceput întreabă pe unul din şcolari.

— Dimitriule, ce face mămuţă-ta?

— Mama coase cămeşi pentru mine, domnule.

— Spune-mi, Dimitriule, care-i persoana I-a când ai spus zicerea asta?

— Eu, Domnule.

— Pentru ce?

— Pentrucă eu am vorbit.

— Care-i persoana II-a?

— Mata, domnule.

— Pentru ce?

— Pentrucă eu cu mata am vorbit.

— Şi care-i persoana a III-a?

— Mama, domnule.

— Pentru ce?

— Pentrucă despre dânsa am vorbit amândoi.

— Bine, Dimitriule, văd că parcă ai priceput despre ce-am vorbit; ia întreabă-mă amu şi tu pe mine să mă încredinţez şi mai bine, priceput am fost? Intreabă-mă aşa cam cum te-am întrebat eu.

Băietul stătu puţin pe gânduri — aşa-i învăţase Creangă: *întâi să se gândească şi pe urmă să vorbească*, şi apoi puse lui Creangă următoarea întrebare:

— Domnule, ce face cucoana matale?

Ochii lui Creangă se umplură de lacrămi; cu glasul înecat în plâns spuse băiatului: — Hei! măi, ţâcă! Cucoana mea o fi amu un pumn de ţărnă!"

Cât de imaginativ ştia apoi meşterul învăţător Creangă să le înfăţişeze copiilor elevi feluritele slove,

ne arată (după mărturia cuiva) O. Minar în „Flacăra" IV 56: „Măi ţâcă, ian fă la tablă pe crăcănatul (M); ian fă pe bârdăhănosul (B); pe ghebosul (G); pe covrigu (O); şi aşa fiecare literă avea o poreclă şi elevii învăţau cu drag."

Mărturia pseudonimului *Properţiu* apoi: *Profesorul Creangă* în ziarul „Lumea ilustrată" (Bucureşti) An. I 1891, 164 (reprodusă[65]) în „Şezătoarea" V 205 | 208) — arătându-ni-l pe Creangă şi povestitor de poveşti în graiu viu înaintea elevilor săi:

„— O poveste, dom' Creangă — îndrăzneşte unul din şcolarii cei buni să-l roage.

— O poveste!... O poveste!... se aud voci rugătoare din toate părţile.

— Iar cu poveşti!... Trece timpul ... — zice Creangă.

— Vă rugăm, dom' Creangă, ... o poveste!

— V'am deprins cu poveştile iestea, şi n'apuci, una-două: dom' Creangă, o poveste şi iar poveste!

Dară Creangă se apropie de catedră, îşi ia scaunul de acolo şi-l pune lângă noi.

O adevărată mormântală tăcere e în clasă. Nici o mişcare, nici o şoaptă nu se aude. Nemişcaţi stau toţi în bănci cu gurile căscate şi cu ochii boldiţi asupra lui Creangă care gândindu-se câtva timp începe povestea...

— Ci-că au fost odată o babă...

Şi aşa mai departe.

Şi, ceea ce admirăm azi cu toţii, auziam povestindu-se atunci cu întregul farmec ce ştia să-i dea Creangă.

Langalău! langalău! langalău!... se aude clopotul şcoalei care umple de obşte cu veselie inima

şcolarului, dar care acum ne întrerupe tocmai în mijlocul poveştii.

— Las' c'o sfârşesc altădată ... că tot mai este mult până la sfârşit — zicea Creangă văzându-ne trişti." („Şezătoarea" V 206—207) —

şi arătându-ni-l iarăşi pe institutorul nostru, nu numai dascăl, dascăl cu sufletul turtit de cei patru pereţi ai şcoalei şi cei de cei doi pereţi ai cărţii, ci dascăl rămas în acelaş timp *om*, — căci continuă acelaş Properţiu:

„Dară Creangă, care n'avea inima îngustă a dascălului ruginit pe catedră, înţelegea neastâmpărul copiilor.

— Băieţi — ne zicea el, — iaca Joia dacă a fi zi frumoasă, om ieşi la câmp cu toţii Şi după ce Creangă mai face repede obicinuita revizie a batistelor[77]), încetişor şi fără sgomot, *ca nu cumva să audă cei din celelalte clase şi să vie după noi*, ieşim din clasă şi apoi din ograda şcoalei.

Cât de mândri eram noi când vedeam lumea uitându-se pe stradă după noi.

— De-acum vă puteţi juca pe aici — ne zise Creangă, arătând câmpul Copoului, cu băţul lui cel gros.

Şi îndată începu jocul mingiei.

Creangă priveşte câtva timp. Se apropie apoi de

---

[77]) Cf. începutul mărturiilor lui Properţiu: „Creangă de multe ori era nervos şi supărăcios şi atunci nu mai era Creangă cel bun şi glumeţ de altădată.... — Scoateţi batistele! — se aude vocea lui Creangă, şi într'o clipă... cincizeci de mâni tremurânde rădică în sus câte o batistă. Dar vai! Câţiva stau trişti, cu feţele palide de frică şi ruşine. Au uitat batistele acasă. Sărmanii!... Nu vor mai mânca azi... — Monitorul să-i însemne şi să le ia căciulele; or sta aici la masă!" — („Şezătoarea" V 205).

băieţi, ia dela unul băţul de bătaie şi dând mingiei o sdravănă lovitură, aceasta sboară departe. . ., dar cade în mânile unuia din băieţi.

— Îi *un cuc*, îi un cuc! strigară o mulţime de voci copilăreşti.

— Apoi de acum ne-au scos *din bătaie* — zise serios dom' Creangă, dându-se la o parte.

Era. . . obosit. Se aşeză pe iarbă, îşi scoase pălăria lui cea mare şi-şi ştergea sudoarea cu basmaua lui roşie.

Incă şi azi. . . parcă văd grămada şcolarilor cari se jucau pe verdele covor alergând încoace şi 'ncolo, sburdalnici şi neastâmpăraţi, strigând şi şuerând,. . . iar colo, la o parte, un om gros şi greoiu care şedea zâmbind la jocul copiilor: profesorul nostru Creangă". („Şezătoarea" V 207—208).

Informaţia aceasta care arată că dascălul Creangă niciodată nu ajungea să-l întunece pe omul Creangă, se întregeşte în chip foarte binevenit cu o relaţiune a lui Artur Gorovei în „Şezătoarea" V 191 ş. u. E vorba aice de anul 1882, de un congres antisemit ţinut la Iaşi. Bine înţeles că ferventul antisemit Creangă nu putea să lipsească dela un congres ca acesta.

Iată-l deci forfotind la tribuna oratorilor, unde din pricina unei interminabile „cuvântări" cetite de bătrânul Matei Gane de pe „nenumărate foi, cari defilau de atâtea ceasuri pe dinaintea ochilarilor neobositului orator-cetitor", lumea „juca un adevărat cadril".

Şi mărturia lui Gorovei povesteşte: „Printre persoanele de pe scenă, acel care mi-a tras mai mult atenţia, era un domn bine făcut, cu o faţă roşcovană şi veşnic zimbitoare. Părea foarte hazliu, şi îmbrăcămintea

lui, deosebită de a celorlalţi, îi dădea un aier original.

Acesta era Ion Creangă".

. . . .

„Congresiştii plecau cu alaiu din Iaşi. La gară se adunase multă lume. In restaurantul clasei a treia, înaintea tejghelei pline cu păhare de bere, sta Creangă cu pălăria lui cea mare pe cap, întovărăşit de câţiva prieteni. — Ca să-l pot vedea mai de aproape, m'am alăturat lângă cercul acela aşa de vesel. Creangă s'a uitat zimbind la mine, a luat un păhar cu bere de pe tejghea şi mi l-a întins zicându-mi, ca şi cum m'ar fi cunoscut de când lumea: — Trage-i şi tu, bre!" (191—192).

E atât de caracteristic acest ultra-spontan: „Trage-i şi tu, bre!", care denotă şi comunicativitatea acestui exuberant de sincer om, dar şi firea lui desbrăcată de orice îngrădire în obişnuitele formule sterile şi reci.

In timpul acesta însă, Creangă se lupta cu o gravă boală de nervi. Suferia de accese epileptice. Sântem de altfel şi după culminaţia scrisului său beletristic. (Capitolele I—III din *Amintiri* apar[78]) în 1881 şi 1882, iar „anecdota" *Moş Ion Roată şi Cuza Vodă*, apărută[79]) în Almanahul societăţii studenţeşti „România Jună" 1883 şi povestioara *Cinci pâni* apărută[80]) în „Conv. lit." Nr. 12 din 1 Martie 1883, în-

---

78) *Amintiri* I, apărute în „Convorbiri literare" Nr. 10 din 1 Ian. 1881 sânt datate cu „Bucureşti, 1880 Septembre", iar *Amintiri* III ibid., Nr. 12 din 1 Martie 1882 sânt datate cu „Bucureşti, 1881 Septembre".

79) Datată fiind (în „Conv. lit." XVII, unde-i reprodusă cu „Iaşi, 1882 Noembre 13".

80) Datată fiind cu „Iaşi, 22 Ianuarie 1883".

cheie oarecum [81]) activitatea artistului Creangă. Numai omul şcoalei Creangă mai publică de aci încolo câte ceva.

Acest câte ceva se încheie în următoarele:

1) *Harta Judeţului Iaşii, întocmită de institutorii: V. Rĕceanu şi I. Creangă* [38]) şi [76]) — apărută nu ştiu când (probabil imediat după *Geografia Judeţului Iaşi* din 1879 şi înainte de *Regulele limbei române*, precum înaintea lor e înşirată în coperta din *Invăţătorul copiilor* 1883).

2) *Regulele limbei române, pentru începĕtori (gramatică pentru clasa II primară), de Titu Maiorescu, retipărită de I. Creangă, 40 bani* [82]). —I. A. Rădulescu-Pogoneanu în ale sale *Studii* 1910, 123 ne dă şi data apariţiei acestei cărţulii: 1880 — adăogând: „aceasta e cea dintâi gramatică română pentru clasele primare, înfăţişată în spiritul pedagogiei moderne." — Şi tot Rădulescu-Pogoneanu (124) citează din această broşură următoarele cuvinte ale lui Maiorescu, cari ne sânt foarte binevenite pentru a ne da seama şi despre valoarea acestei broşuri şi iarăşi şi despre şcoala pedagogică a celui ce-a fost profesorul lui Creangă:

„In şcoalele noastre elementare trebue să ne ferim deocamdată de orce lux şi, introducând numai strictul necesar, să ne concentrăm îndoite silinţe asupra deştep-

---

[81]) Abia într'un tărziu, la 1888, Creangă îşi va ceti într'un cerc de prieteni al IV-lea capitol din *Amintiri*, capitol publicat, numai după moartea lui Creangă, în ediţia Şaraga 1892. Trei fragmente din acest capitol IV, Creangă le scrisese într'un album al lui Eduard Gruber, datându-le cu „Iaşi 1888, Iunie 29", vezi „Şezătoarea" V 210. — Foarte tărziu, în „Conv. lit." XXXII 1898 apare postuma poveste *Făt frumos fiul iepei.*

[82]) Gh. Adamescu (în ambele sale volume de Contribuţiuni bibliografice) n'o pomeneşte de loc.

ţării inteligenţei şi a vieţii naţionale în şcolari. Organizarea şcoalei normale dela Trei-Ierarhi şi, după forma ei, şi celelalte şcoale, va trebui deci să fie potrivită cu împrejurările noastre şi nu copiate de altundeva. Deaceea subscrisul (Maiorescu), dispreţuind din adâncul inimii toate programele teoretice, care pe hârtie sânt frumoase, dar în realitate se produc numai ca nişte caricaturi din ţări străine, a crezut de datoria sa: a incerca mai întâi în practică un mod de învăţământ adaptat la şcoalele noastre şi a propune apoi numai după experienţa completă de doi ani ceea ce va fi aflat că este bun pentru învăţământul primar şi că se va putea înrădăcina în poporul nostru. O organizare teoretică de şcoli normale... se poate traduce într'o singură oară din cărţi franceze sau germane, dar o organizare care să aibă viaţă cere cel puţin doi ani de studiu practic în însaşi ţara aceasta...“

O lămurire asupra broşurii *Regulele limbii...* ne vine şi'n broşura *Răspuns...* (lui I. P. Florantin) unde (33) cetim: „D-l Florantin, dacă n'ar fi cum este, ar şti că în *Regulele Limbei Române* se recomândă [83]) exerciţii gramaticale din *Metoda-Nouă*, nu din interes de câştig, ci pentrucă lecţiile din *Metoda-Nouă*, stau în strânsă legătură cu gramatica de clasa II-a primară, intitulată *Regulele Limbei Române* pentru începători de Titu Maiorescu...“

3) *O întrebare D-lui A. Gorjan*, Iaşi 1886 (despre care ne-a fost acu vorba).

şi 4) *Rĕspuns la criticele nedrepte,.. îndreptate contra cărţilor noastre... de către domnul Ioan Pop Florantin*, Iaşi 1888 — broşură asupra căreia trebue să mai stăruim.

Stăruim, pentru a plivi din experienţa autorilor noştri de manuale didactice învăţături, de sigur juste, ca aceasta: „Mulţi au pretenţie că dacă sânt buni

[83]) *să-l recomânde* — zic autorii broşurii *Răspuns* şi la pag. 43.

profesori bunăoară de gimnazii şi licee, ori de cursul universitar, pot fi în stare a face şi cărţi bune pentru cursul primar, dar se înşeală; căci este mare deosebire între a fi om învăţat şi a fi învăţător." (21). Stăruim apoi pentru a menţiona că, la rândul lor, autorii *Răspunsului* trec în revistă manualele didactice alcătuite de criticul lor Florantin, relevându-le evidentele patente cusururi. La cartea lui Florantin *Grădina de copii* sau *educaţiunea fröbeliană* criticii noştri nu uită să înfiereze „pe lângă stilul cel prost" (45) şi copia străină, neasimilată, nelocalizată: „Incât în privinţa jocurilor nimic din jocurile noastre copilăreşti, cu care sânt deprinşi a se desfăta copiii noştri români şi cărora putem zice fără leac de păcat că le fac mult mai mare plăcere decât jocurile nemţeşti." (45). Stăruim în sfârşit pentru a sublinia o întreagă serie de neaoşe expresii idiomatice cari ni-l evoacă pe Creangă. Iată-le: „să le facă *din talpă*" = din nou, dela temelie (10) şi item: „Poate cineva să lucreze singur, totul, din talpă?" (25) „se ţineau *ca orbul de gard*" (15), „ne ajutam *de bine de rău* cu aceste nume" (15), „să pună pe fiecare autor *la prubă*" (21), „s'ar putea *alege grâul de neghină*" (21), „*coţcari*" (22), „se potrivesc întocmai *ca nuca în părete*" (23), „fără nici o grijă, adecă *nebântuit* de nimene" (26), „ne-a *găbuit*... că am copiat" (28), „*boboci*... ca d-lui" = oamenii brudii, naivi, mărginiţi (28), „şcolarii ... lăsaţi *în buiestru*" (32), „se *acoliseşte*" (32), „nu trebue să-şi facă cineva nişte închipuiri *până pe-acolo*" (34), „să nu *ne amestecăm unde nu ne fierbe oala*" (35), „Evreii fraţii Şaraga... *titluiţi* Librarii şcoalelor" (37), „hârtie de 24—36 *ţoli*" (37), „*vorbeşte de pe păreţi*" (37), „mare *năduh* i-ar fi mai făcut bietului Pestalozzi!..." (37),

„*îndrugă câte şi mai câte*“ (38), „cu alte cuvinte, numai *a sucit porcul de coadă*, cum zice Românul“ (41), „făcându-se *luntre şi punte*“ (44), „ca oameni *mehenghi*, cum zice Românul, cunoscându-i planurile, *i-au întors oiştea!* Atunci d-l Florantin *s'a supărat foc*“ .(44), „pierzând această *locmà* din mână“ (locmà=plăcintă) (44), „*fără leac de păcat*“(45)„*bazaconii* şi *cabazlâcuri* limbistice“ (45), „a mai sta la vorbă *cu unul ca* d-l Pop Florantin“ (46), „o amestecătură, *ca în taşca ursarului*“ (47), „*harababură*“ (47), „*galantoneşte*“ (49), „să ne-o *spuie verde*, în faţă“ (49), „căruia *îi dă mâna* să-l vândă“ (50), „*Metoda Nouă*, de pe care d-l Nestorescu *a ciupit* cât se poate de *binişor*“ (50). Nu lipseşte apoi nici atât de plastica negaţie afirmativă: „şi vom arăta la câtă înjosire *nu* se poate scobori un om care nu se respectă“ (30), care-i şi a lui Creangă: cf. „Şi cât pe ce, cât pe ce să *nu*-l ieie carul înainte“ în *Danilă Prepeleac*, ed. Roşca 158. Ba asemănarea ajunge uneori chiar până la perfecta congruenţă a verbului: preţiosul specimen *fur-luase* din *Amintiri* III, genială creaţie spontană a lui Creangă („mai fiecare tovarăş al meu *fur-luase* câte ceva“ (68), — se 'n repetă şi următoarea Notă pag. 49 din broşura *Răspuns*: „Acest **modest autoriu** (Mihail Pop) încaltea, în naivitatea lui mărturiseşte drept că s'a folosit de cărţile noastre; adecă a *fur-luat* dintr'însele...“ La pag. 10 din *Răspuns* întâlnim apoi forma *uniĭa* (=unii), despre care ne-a fost acu vorba.

Şi mi se pare că ţinând seama de mărturisirea lui C. Grigoriu (din „Ion Creangă“ II 1909, 318) despre „bogăţia vorbelor româneşti de baştină“ ale lui Creangă („adesea ne uimia bogăţia vorbelor româneşti de baştină, din care ne punea să alegem pe acelea care ar fi exprimat mai bine înţelesul ideii“) — avem

tot dreptul să continuăm a spicui aice din capitolul *Desminţire* (dela sfârşitul broşurii *Răspuns)*, iscălit de acelaş C. Grigorescu (Grigoriu), următoarele: „Se vede că *s'a umflat în pene*... de când i s'a(u) aprobat cele trei *cărţişoare*" (53), „va fi luat-o... *de capu*



Creangă *)
(după albumul lui O. Minar, *Eminescu comemorativ*, Iaşi 1909).

lui" (55), „*ulciorul se sparge odată*" (56) şi „*nu tot ce sboară se mânâncă*" (56).

---

*) Chipul acesta e aproape identic cu cel pe care „Flacăra" An IV 1914—1915, 57 îl arată drept „ultima fotografie" a lui Creangă.

Sântem deci după culminaţia scrisului artistic al lui Creangă, şi sântem la anii lui de suferinţă. E aci locul să revenim la mărturia citatului *Properţiu* din „Lumea ilustrată“ I 1891 pentru a mai culege următoarele ştiri: „De trei săptămâni ... eram şcolar al clasei a treia şi cu toate aceste faţa noului profesor n'o văzusem încă. E bolnav — zicea fiecare. Dar nemaisfârşindu-se pretextul boalei, părintele meu mă mută la altă şcoală.

Intr'o bună demineaţă pe când veniam de la şcoală cu cărţile subţioară, mă întâlneşte Creangă. Scot pălăria înaintea lui şi Creangă se opreşte.

— Ce mai faci — mă întrebă fostul meu profesor, zicându-mi pe nume — şi unde înveţi?

— La Ropală, dom' Creangă.

— La domnul Ropală, se spune, când vorbeşti de un om mai mare — mă dojeni Creangă — şi nu aşa cum ai spus.

Era cea din urmă părintească învăţătură ce am primit de la Creangă, era şi cea din urma oară când vorbiam cu el; şi când se despărţi de mine rămăsei nedumerit câtva timp pe loc, uitându-mă lung după el cum mergea greoiu, cu straiele largi, cu pălăria mare şi bastonul gros în mână..., tocmai aşa cum îl văzusem întâiaşi dată când intră în clasă“. („Şezătoarea“ V 208.)

Suferindul Creangă îşi vedea de sănătate căutându-se cu doftorii cărţilor, dar şi cu doftoriile babelor. Ajunge într'un rând la populara cură de *punere în salce*, — vezi mărturia lui I. Negruzzi, *Amintiri din Junimea* 212. O variantă pentru această informaţie ne vine din partea lui C. Grigoriu în „Ion Creangă“ II 323. Punerea în salce implică însă un foarte auster regim în ale mâncării. Şi Creangă neputând supor-

ta atâta postire (căci era mare mâncău; mânca până şi scoici crude culese de pe malurile Prutului — vezi Zahei Grigoriu în „Ion Creangă“ II 1909, 336), a renunţat la cură. E apoi în tratament medical dar boala îl mina neîncetat pe acest robust[84]) primitiv care nu izbutia să-şi înfrâneze trupul, şi omul nostru se precipita înspre prăbuşire.

Ani de-a rândul, începând cu anul 1884, îşi căuta de sănătate la băile din Slănicul Moldovei, — vezi



Ruina bujdeucii lui Creangă (Iaşi, mahalaua Ţâcăului) după broşura *Pentru amintirea lui Ion Creangă* Iaşi, Tipografia Serviciului Geografic 1918).

capitolul *Insemnări cu privire la anii de suferinţă ai lui Ion Creangă* din citata cărţulie a lui D. Furtună.

Amintesc că din vremea aceasta, din vara anului

---

[84]) „Creangă era aşa de musculos şi cu aşa forţă, că întindea un braţ şi care din noi voia să se suie... de braţul lui, el îl ţinea suspendat în aier câteva minute ca un atlet, fără să-i tremure mâna“ — ne relatează C. Grigoriu în „Ion Creangă“ II 1909, 323.

1885, datează o fotografie a lui Creangă (fotografiat în grup la Slănic) vezi-o destul de insuficient reprodusă în „Flacăra“ IV 61. Un G. A. Cosmovici din Târgu-Neamţ ne asigură (în „Ion Creangă“ II 332) despre această fotografie că dă cea mai autentică înfăţişare a lui Creangă: „In acest tablou [85]) îl avem pe Creangă mai bine reuşit din toate chipurile câte i le-am putut vedea pân'acum; parcă stă şi-ţi povesteşte.“

Bolnav cum era Creangă şi-l vizitează în iarna anului 1887 pe nenorocitul său prieten, pe marele suferind Eminescu, la ospiciul de alienaţi din Mănăstirea Neamţului. Il ştim lucrul acesta din chiar o însemnare a lui Creangă, care pe o scoarţă a volumului de *Poezii populare* publicate de Alecsandri însemna următoarele: „In 2 Fevruarie demineaţa, pe la vre-o 6½ ceasuri, am văzut un curcubeu frumos înspre răsărit, privindu-l din coridorul arhondaricului de la Mănăstirea Neamţului, când am fost cu V. G. Morţun să vedem pe M. Eminescu!... Era şi omăt de vre-o palmă domnească de gros în una şi noaptea 2 Fevruarie 1887.“ („Şezătoarea“ V 213).

Aflăm apoi dintr'o informaţie a mai sus citatului G. A. Cosmovici („Ion Creangă“ II 332) că'n anii săi de suferinţă Creangă nu mai făcea şcoală. E vorba de 1 Oct. 1887 şi cuvintează Cosmovici: „In 1887 (Creangă) vine la (Târgu) Neamţ. Era toamnă. A venit să-şi mai vadă înc'odată locurile şi neamurile, spune dânsul. Clas nu mai ţine de mult. La păr. Gheorghe Creangă [86]) m'am dus să-l văd. A început a-mi istorisi despre imprimarea poveştilor şi a-mi ceti vre-o

[85]) Cine oare ni-l va reproduce aşa cum se cuvine!?

[86]) Acel Gheorghe, fiu al moşului lui Ion Creangă, deci fiul lui David Creangă din Pipirig şi al soţiei sale Nastasia, despre

2 coale ce le primise atunci de la imprimerie. [87]) A doua zi a venit la şcoală. L-am primit cum am putut mai frumos. Spunea mereu despre Isaia primul profesor prim. (=primar) al acestei şcoli şi arăta pe unde şedea. Atâtea ne-a povestit şi cu atâta vervă şi drăgălăşie şi de toate, că nu vom mai uita niciodată! In orele p. m. a fost la cls. I, unde a făcut lecţie, lecţie de acelea cum ştia el maistrul să le facă! Ca amintiri de vizita ce ne-a făcut i-am cerut *Povăţuitoriul la cetire prin scriere după sistema fonetică* de D-Sa şi Enăchescu, ce i l-am zărit printre celelalte hârtii ce le purta la piept. — Atât mi-a mai rămas şi nu mai am altele! — a spus. Luând condeiul a scris pe el: *Şcoalei primare de băieţi No. 1 pentru bibliotecă. Târgu-Neamţ 1887 Oct. 1. Ion Creangă.*"

Amintiam mai sus că 'n timpul acesta artistul Creangă încetase de a mai scrie. Incetase poate şi pentru motivul că-i lipsia strămurătoarea tovărăşie a Junimişilor, strămutaţi acum la Bucureşti. Incetase apoi şi pentrucă era învăluit cu reeditarea manualelor sale şi încetase şi fiindcă îl urgisia boala.

Iată totuşi că şi'n acest mai pustiu capitol din viaţa lui Creangă apare un colţ de luminiş, de înverzire a părăginitului ogor literar: un nou cerc literar, o nouă *Junime*, în care Creangă e primit ca mai-

care (prin sfătoşenia moşului David Creangă) ne povestesc şi *Amintirile* cap. I ed. Roşca 15, comunicându-ne că şi Gheorghe Creangă a făcut carte „la profesorul Nicolai Nanu, de la şcoala lui Baloş" din Broşteni. Acelaş *preot Gh. Creangă moş* (= uncheş) al lui Creangă, despre care vorbeşte şi D. Furtună 89—90.

[87]) Evident, poate fi vorba numai de broşura *Moş Roată şi Cuza-Vodă, două istorioare din viaţa lui Cuza,* Craiova 1887,— singurul „volum" beletristic al lui Creangă apărut în timpul vieţii lui.

stru, nu ca amuzant petrecător al celorlalţi, — o mai mică Junime pentru un mult mai mare Creangă. E vorba de anul 1888 şi de taifasurile literare ale câtorva scriitori şi publicişti Ieşeni (ca N. Beldiceanu, Eduard Gruber, Grigore I. Alexandrescu, Artur Gorovei, Anghel [?] şi alţii, „Şezătoarea" V 199). Informaţiunile acestea, îl privesc ce-i drept mai mult pe artistul Creangă, dar ele ni-l înfăţişează şi pe omul Creangă, în chip atât de pitoresc, încât nu vom pregeta de a le plivi aci.

Doi sânt de data aceasta informatorii noştri. Unul e Artur Gorovei, care în „Şezătoarea" V 192—193 ne povesteşte: „Peste câţiva ani, în 1888, mai mulţi tineri am alcătuit în Iaşi un mic cerc literar. Intrunirile noastre le făceam la N. Beldiceanu.

In cercul nostru s'a dat ideea să înduplecăm pe Creangă să vie între noi.

Uitat de amicii lui în bojdeuca din strada Ţicăului, Creangă a primit cu mulţumire propunerea, şi pentru noi a fost o adevărată sărbătoare când l-am văzut în mijlocul nostru, aşezat pe canapeaua prea *igritie* pentru un corp aşa de respectabil.

Ruşinos, precum era, şi-a scos cu greu din buzunar foile unsuroase de pe cari ne-a cetit, precum ştia Creangă să cetească, *Amintirea a patra.*

N'am să uit niciodată entuziasmul ce a domnit în noaptea aceea între noi, şi mulţămirea ce ne stăpânia când vedeam că Creangă se simte între ai lui.

De atunci am legat prietenie cu *moş Creangă,* şi am fost unul din acei cari am stat mai mult în contact cu dânsul.

In căsuţa lui ascunsă în fundul ogrăzii, erai bine primit oricând te-ai fi dus. De multe ori găsiam în societata lui liniştea sufletească de care aveam ne-

voie; modestia omului şi a traiului său, făceau să-mi pară inutilităţi multe trebuinţe a căror lipsă o simţiam aşa de adese ori.

Creangă era totdeauna cu inima deschisă; el nu avea taine pentru prieteni. Din viaţa lui mi-a povestit multe, din cari puţine pot[88]) să le spun acuma".

Cealaltă informaţie vine din partea pseudonimului *Coresi* cu schiţa[89]) *Sfârâiacul* în „Şezătoarea" V 199—201, — arătându-ni-l pe Creangă şi'n timpul acesta drept nesecat izvor de veselie, care ştie să facă haz de necaz şi pe socoteala altora dar şi pe a sa. Iat-o deci informaţia lui *Coresi*: „Ne întâlniam... odată sau de două ori pe săptămână la Creangă, la Beldiceanu ori la mine.

Era adevărată sărbătoare când ne duceam în Ţicăul-de-sus la Creangă. Vara îl găsiam de obiceiu în cerdacul ce dădea spre dealul Ciricului. Jos pe o saltea îl vedeam pe Creangă, cu pielea goală în halat, cu un şervet aşezat pe după gât ca să se şteargă de năduşeală, lângă el cu o lopăţică lungă crestată la vârf ca să se scarpine pe spate; îl găsiam pe Creangă totdeauna vesel, totdeauna gata să ne mai spuie de ale lui. Şi, când ne duceam la dânsul, nici vorbă nu era c'o să poţi pleca până seara târziu.

Imi aduc aminte de o seară petrecută împreună prin Noembrie 1888.

Se hotărîseră prietenii să vie la mine. Locuiam pe atunci în Sărărie într'o cameră mică la al doilea cat. Veniseră toţi, veniseră şi câţiva mai străini de noi, — şi cel din urmă sosit a fost Creangă.

---

88) Dar acuma (1925)???

89) Schiţă neamintită în cele 2 volume de *Contribuţiuni* ale lui Gh. Adamescu.

I-am cunoscut glasul şi i-am deschis uşa mare. *Moş Ion,* cum îi ziceam noi, îmi întinde mâna din antreu şi-mi zice să-l trag în casă că singur n'are nădejde să poată trece prin uşa prea mică pentru circonferinţa lui.

In casă ne aşezarăm care pe ce am putut, şi vorba şi gluma nu se mai isprăviau...“

Doborît apoi cu desăvârşire de boală, nesecatul nostru izvor de vorbă veselă ci-că răspundea celor ce-l întrebau de sănătate: „Ia! şi eu, ca vorba ceea... stupesc în barbă şi trag oghialul în dinţii“ (v. D. Furtună 90).

Informaţia lui G. A. Cosmovici ne lămuria că'n cele din urmă Creangă se retrăsese din viaţa de dascăl. Pricina o fi fost şi faptul că nu-l mai slujiau puterile. Intr'un rând, un acces subit părea că vrea să-i curme firul vieţii chiar pe catedra dăscăliei sale. Inţelegem lucrul acesta din următorul necrolog publicat de ziarul „Era nouă“ (Iaşi) Nr. din 7 Ianuarie 1890 (şi reprodus [90]) în „Şezătoarea“ V 201—204): „In fine Creangă a murit de două ori. Odată, când l-a apucat întâia oară boala, a căzut de pe catedră în timpul clasului şi imediat s'a răspândit vestea că Creangă a murit. Gazetele din Bucureşti îi făcură necrologul. Cu toţii crezurăm atunci că i-a murit moartea. Ne-a fost dat însă, mai curând decât credeam, să avem dureroasa sarcină de a înregistra adevărata lui moarte“.

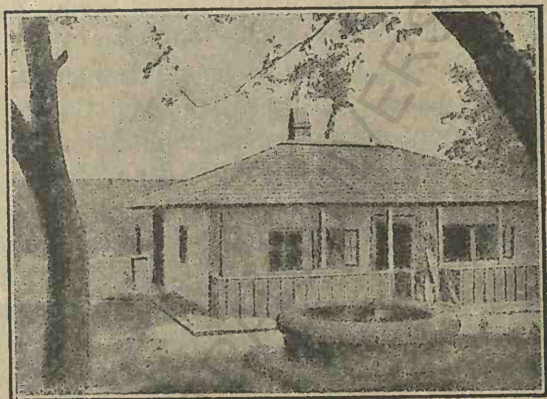
Şi acest „mai curând decât credeam“ era să fie ziua de 31 Decemvrie st. vechiu 1889 (=12 Ianuarie st. nou 1890). „Era seara cea mai mare, seara Sf. Vasile“ — zice D. Furtună (90—91) — „când toate

---

[90]) Ceea ce iarăşi, bine ar fi să menţioneze şi bibliografia lui Gh. Adamescu.

satele Moldovei răsunau de clopote, clopoţei şi tălăngi şi *buhaiuri* şi de urături unite cu colinde".

In această noapte de obştească veselie s'a strecurat din viaţă Ion Creangă, în plina şi lărmuitoarea bucurie a celorlalţi, ca pentru a nu le strica cheful. Şi cuvintează apoi N. Iorga (în *Oameni cari au fost* 1911, 421) despre cel ce întotdeauna a fost un deslănţuitor de bucurie pentru ceialalţi: „Peste câteva



Casa lui Creangă (Iaşi, str. Ţicăul-de sus Nr. 4) dată în 15 Aprilie 1918 Universităţii din Iaşi (după broşura *Pentru amintirea lui Ion Creangă,* Iaşi 1918)

luni stătea în biserică şi avea două lumânări la cap. Se uita multă lume la dânsul, şi oameni învăţaţi, dacă nu chiar de la *Junimea,* unde făcuseră atâta haz de dânsul. Nu era un mort urît: căzuse bun sănătos şi era roşu la faţă, cu gura întredeschisă ca pentru a vorbi, şi lumina făcliilor parcă făcea să-i joace pleoapele apăsate ca pentru somn. Şi era în stare s'o fi făcut într'adins. De ce să supere el atâta lume mai subţire

decât dânsul care, dacă venise să-l vadă, nu trebuia să ducă înapoi acasă o întipărire rea?"...

Umil şi modest cum fost, uitarea îi năpădi curând mormântul... Iar la 1909, folcloristul Mihai Lupescu putea să-l caine (în rev. „Ion Creangă" An. II 1909, 330) zicând: „Lui Ion Creangă, nu i s'a pus batăr o cruce la mormânt, şi doarme uitat ca un fecior de ţăran căzut în luptă".

„Uitat ca un fecior de ţăran căzut în luptă" nu mai poate fi Creangă astăzi, astăzi când artistul Creangă e sărbătorit în atâtea ediţii ale operei sale şi când el însuşi e ridicat în literatura noastră la locul ce i se cuvine, uitat nu mai e omul Creangă astăzi, când mormântul lui nu mai e uitatul morman de ţărână al unui neştiut războinic şi când până şi bujdeuca lui din mahalaua Ţâcăului restaurată şi înoită, adăposteşte un *Muzeu Ion Creangă* şi o bibliotecă populară, — dar uitat stăruia a fi dascălul Creangă cu întreaga lui neostoită râvnă de a lumina şi de a încălzi din graiu viu şi din carte...

La lăcaşul de veci al acestuilalt uitat fecior de ţăran deci ne-am oprit astăzi, pentru a-i însemna mormântul cu o umilă cruce, simbol al jertfei lui.....

Opera didactică a lui Creangă

Metodă Nouă de scriere şi cetire... Iaşi, 1867—1868 (?), Ediţia a 23-a din 1893 (în colaborare cu C. Grigorescu, G. Ienăchescu, N. Climescu, V. Răceanu şi A. Simionescu).

Învăţătorul copiilor... Iaşi 1871, Ediţia a 10-a din 1893 (în colaborare cu C. Grigorescu şi V. Răceanu).

Povăţuitor la cetire prin scriere... Iaşi 1876 (în colaborare cu G. Ienăchescu).

Geografia Judeţului Iaşi, Iaşi 1879, Ediţia a 4-a din 1886 (în colaborare cu V. Răceanu şi Gh. Ienăchescu).

Harta Judeţului Iaşi (în colaborare cu V. Răceanu).

Regulele limbei române, Iaşi 1880.

O întrebare d-lui A. Gorjan, Iaşi 1886 (în colaborare cu V. Răceanu şi Gh. Ienăchescu).

Răspuns la criticele nedrepte... îndreptate contra cărţilor noastre de şcoală de... Ioan Pop Florantin, Iaşi 1888 (în colaborare cu V. Răceanu, Gh. Ienăchescu şi C. Grigorescu).

ADDENDA

La Nota 8: Despre un protopop N. Conta (dela Târgu-Neamţ?) cf. D. Furtună 89.

La Nota 18: *Amintiri despre Ion Creangă* (după „Ion Creangă“ IV 1911, 4): „Mi-aduc aminte, era în săptămâna mare de lângă Paşti, 1886 sau 1887, când se ţinea la Iaşi un Congres didactic la Teatrul Naţional de la Copou, unde acum e Universitatea nouă. Pe atunci eram elev în Şcoala Normală *Vasile Lupu.* M'am dus şi eu la acest congres. Intr'o după amiază câţiva oratori ce s'au perindat la tribună, terminau discursurile lor cu *Trăiască Regele şi Regina.* După aceştia urmă un altul, tânăr, care printr'o introducere lungă şi seacă plictisise întreaga sală. Intr'un loc chiar se cam încurcase şi cum el căuta s'o dreagă, fiecare urmăria să vadă cum are s'o scoată la capăt. Şi cum oratorul se muncia aşa, deodată Creangă se scoală şi zice tare: — Ştii ce, Domnule, zi şi d-ta *Trăiască Regele şi Regina* şi haideţi, oameni buni, acasă că noi înţelegem sfârşitul. — Tunete de aplauze puternice izbucniră în întreaga sală şi ca prin farmec, lumea ieşi strigând: — Bravo, Creangă, bravo!...

(Româneşti-Iaşi) *V. Dorin*“

La pag. 26: Biblioteca Universităţii Cernăuţene a dobândit de curând chiar şi-o a 23-a ediţie (Iaşi 1893) din *Metoda Nouă.*

I. Scurtu *(Eminescu, Scrieri politice şi literare* 1905, 263) ne mai comunică: „Printr'o altă adresă, Nr. 209, către ministru, găsită de d. G. T. Kirileanu printre ciornele din dosarul revizoratului de Iaşi pe 1875 şi 76, Eminescu atrage atenţia asupra împrejurării că *Metoda nouă de scriere* a avut succes prin meritele ei intrinsece (şi nici demn prin o altă stăruinţă — *şters ulterior de E.)* şi ar fi o rea răsplătire pentru compuitorii ei, dacă deodată, în mod brusc şi fără oarecare tranziţie, s'ar [înceta] întrebuinţarea ei şi s'ar recomanda o alta, numai poate pentru că-i tipărită în tipografia Statului [abecedarul de Barbu Constantinescu]".

La pag. 32: Cf. mărturia lui I. Slavici (în „Mişcarea literară" An II Nr 12 din 31 Ian. 1925, pag. 2) despre *Amintirile* lui Creangă: „Cetindu-le, ai crede că sânt scrise cu mare uşurinţă. De fel! N'am văzut în viaţa mea manuscris mai neciteţ. Incerca acelaş cuvânt în două sau trei, ba şi mai multe locuri, până i se părea lui că i-a găsit locul cel mai potrivit...".

La pag. 41: E de adăogat polemica lui Creangă (în „Contemporanul" An I 1881, 278—282) cu profesorul Ion Nădejde pe tema inexactităţilor ştiinţifice (de domeniul ştiinţelor naturale) din *Invăţătorul Copiilor.*

I. Nădejde atacase acu în articolul *„Partea ştiinţifică din Invăţătoriul Copiilor* („Contemporanul" I 1881, 205—211) scăpările din vedere ale celor trei autori învăţători, cari — după Nădejde (206) — „nu numai că n'au luat lucrul în

mod cuviincios, dar chiar nici pentru dânşii n'au ştiut ceea ce se încumetează a face lămurit şi înţeles pentru copii". Nădejde pliveşte din *Invăţătorul copiilor* specimene de „greşeli vădite în contra ştiinţei" ca acestea: „Pag. 46. Spune că albinele *fac ceară din polen* un fel de pulbere ce o culeg din flori. Ceea ce e falş; căci ceara se face când mănâncă albinele miere sau orce materii zăhăroase. Se credea de mult că e aşa cum zic D-nii dela Invăţătorul copiilor, dar acuma s'a dovedit că e aşa cum zicem noi şi D-lor trebuia să ştie". (206—207). Sau greşeli ca acestea: „La pag. 121 vedem cu plăcere calul, porcul, elefantul, rinoceriul puse la un loc sub nume de pahiderme". (208—209). Sau iarăşi: „La pag. 137 aflăm că paserile, chiar cele de acuma, nu numai cele fosile au dinţi în starea adultă" (209) — şi încheie ironia criticului recenzent: „şi autorul acestei colosale descoperiri n'a scris Academiei de ştiinţi. Ce modestie!" (209—210)... Incât, încheie I. Nădejde —: „In rezumat autorul nu ştie materia despre care se apucă să scrie şi grămădeşte monstruozităţi care de care mai cornorată, nu ştie regulele pedagogice şi nu urmează calea cuvenită pentru a da cunoştinţi din istoria naturală şi din fizică. Intr'un cuvânt partea ştiinţifică e peste măsură de rea şi face urîtă mutră alăturea cu bucăţi literare ca *Pâcală, Inul şi cămeşa, Acul şi barosul, Jupânul grieruş* etc.... Invăţătorul copiilor se poate asemăna cu un hotentot gol cu pălărie foarte bună şi frumoasă în cap".

Creangă răspunde cu articolul (datat: „Iaşi, în 1881 Octomvrie 6") *Intimpinare la critica d-lui*

I. Nădejde asupra părţii ştiinţifice din cartea de cetire Invăţătoriul Copiilor, comparând ieşirea lui Nădejde cu „furia ursului asupra câtorva albine“ (278), admiţând deci că în cartea cu pricina „sânt câteva greşele“, dar greşelile acestea „toate la un loc nu alcătuesc nici o pagină din întreaga carte“ (279). Autorul Creangă nu uită să amintească jertfele ce le-au impus alcătuirea cărţii urgisite: „multe sudori ne-au curs de pe frunte şi multe nopţi întregi ne-a răpit cartea *Invăţătoriul Copiilor*, până când am adus-o în stare de a nu da ştiinţei decât foarte puţină materie de criticat“ (278). Şi: „dela 1864 şi până astăzi am sacrificat mult din puţinul ce am putut câştiga pe vremile acele, în folosul instrucţiunii de întâia cerinţă . . .“ (278—279). Şi *Intimpinarea* se încheie cu o serie de isteţe aluzii ale lui Creangă la critica lui Nădejde: „Rugăm asemenea pe domnul I. Nădejde să nu-şi facă aşa de mare nălucă despre *morile de vânt*, nici să grăbească a se turci, după cum zice, căci şi acolo dă de *mâna lui Dumnezeu cea nevăzută*, care dacă nu ne-ar fi găurit pielea în dreptul ochilor, nu ne-am putea vedea greşelele unii altora“ (279).

I. Nădejde replică, imediat în paginile următoare (280—282), precizând că: „Răspunsul D-lui Creangă, cu toate meritele sale literare, nu se prinde şi nu apără cât de puţin partea ştiinţifică de acuzarea de *monstruozitate înspăimântătoare*“. . . (282). Vrednic de atenţie e următorul pasagiu al lui Nădejde: „Incheiem cu observarea că zădarnică e speranţa D-lui Creangă de a face la o altă ediţie*) o parte ştiinţifică

*) I. Nădejde critica ediţia a VI-a din 1880.

cum se cuvine, folosindu-se de D-nii autori ai părţii criticate de mine. Aceşti oameni au nevoie de ani de zile pentru a ne descurca pe dânşii de ruginiturile ce le păstrează sub nume de noţiuni de ştiinţe naturale şi apoi de asemenea de studiu serios pentru a înţelege cum trebue să fie arătate, şi în (ce) şir, aceste noţiuni copiilor din şcoalele primare. Păcat că D-l Creangă, om cu talente admirabile pentru poveşti şi alte lucrări literare, pline de spiritul poporului, s'a amestecat în societate cu oameni fără ştiinţă şi în acelaş timp plini de pretenţii" (281).

La Nota 42: In toiul publicării acestei cărţi, d-l G. T. Kirileanu (bibliotecar al Curţii Regale) îmi scrie (cu data 5 Faur 1925): „Sânt dator... să Vă dau lămurirea că am în biblioteca mea un exemplar din *Invăţătorul Copiilor*, Partea I-a... ediţia X-a, Iaşi 1893. Această carte o am dela răposatul V. Răceanu".

La pag. 42: E o scăpare din vedere a mea când credeam (în „Junimea literară" 1923, 456) că aprecierile nu prea favorabile ale lui Eminescu asupra învăţătorilor conferenţiari (din 1875) îl privesc şi pe Creangă. Nu! Ci aprecierile acestea se ating numai de învăţătorii rurali!

La pag. 58: Mai e de adăugat următoarea scrisoare*) adresată de Creangă lui Eminescu. (O cităm după broşura: *Pentru Amintirea lui Ion Creangă, Dare*

---

*) Ediţia Roşca a scăpat-o cu vederea această prea interesantă scrisoare, datată cu Dec. 1877 şi publicată de O. Minar în rev. „Cosinzeana" (Orăştie) la 27 Aprilie 1913.

de seamă a Comitetului Ieşean pentru reconstituirea „Bujdeucei“ în care a trăit cei din urmă ai săi ani povestitorul, Iaşi, Tipografia Serviciului Geografic 1918).

Iat-o :

Bădie Mihai,

Ai plecat şi mata din Iaşi, lăsând în sufletul meu multă scârbă şi amăreală . . .

Această epistolie ţi-o scriu în cerdacul unde de atâtea ori am stat împreună, unde mata, uitându-te pe cerul plin de minunăţii, îmi povestiai atâtea lucruri frumoase . . . frumoase . . .

Dar coşcogemite om ca mine, gândindu-se la acele vremuri, a început să plângă . . .

Bădie Mihai, nu pot să uit acele nopţi albe, când hoinăriam prin Ciric şi Aroneanu, fără pic de gânduri rele, dar în dragostea cea mare pentru Iaşul nostru uitat şi părăsit de toţi.

Şi demineaţa, când ne întorceam la cuibar, blogosloviţi de aghiazma cea fără prihană şi iertătoare a Tincăi, care ne primia cu alai, parcă cine ştie ce nelegiuire am făcut şi noi.

Ţi-aş scrie mai multişor, însă a venit Enăchescu, şi trebue să plec cu dânsul la Tipografie.

Cu toată dragostea **Ionică.**

La pag. 85: D-l Artur Gorovei îmi distăinueşte cu o scrisoare din 24 Faur 1925 că pseudonimul *Coresi* din „Şezătoarea“ V 201 este *Artur Stavri* „a cărui familie, în vechime, pretinde el, a purtat acest nume“.

ERRATA

Pag.:	şirul:	în loc de:	îndreaptă:
9	3 de jos	*liu*	*lui*
10	6 „ „	*Precup.*	*Precup,*
16	11 „ sus	*liberă'*	*liberă*
19	1 „ jos	*groasă*	*grasă*
29	1 „ „	„	„
30	12 „ „	*abecederişti*	*abecedarişti*
35	4 „ „	*adaogând*	*adăogând*
49	7 „ sus	*cuminte*	*cuminte,*
54	4 „ jos	*noastɹe*	*noastre*
56	4 „ „	*a!tfel*	*altfel*
66	17 „ „	*Geografiea*	*Geografia*
72	15 de sus	*toţii*	*toţii.*
74	10 „ jos	*Vodă*	*Vodă*
74	12 „ „	*(Capitolele*	*Capitolele*
77	15 „ „	din talpă	*din talpă*
80	7 de sus	*E bolnav —*	*— E bolnav —*

ILUSTRAŢII

CUPRINSUL



De acelaș autor:

Dela noi, poveşti bucovinene, Ed. a 3-a Cernăuţi 1920 (Operă premiată de Academia Română)

Un nou manuscris vechiu: Isopia Voroneţeană, Cernăuţi 1922

Codicele Pătrăuţean şi asasinarea lui Grigore Ghica, Botoşani 1922

Ce-a fost odată (Din trecutul Bucovinei), Cernăuţi 1922

Frăţinii Eminescu, Cernăuţi 1923

Războiul Troadei (După Codicele Const. Popovici, 1796) Cernăuţi 1923

Morfologia verbului predicativ român, I Cernăuţi 1924

Isopia Braşoveană din 1784, Cernăuţi 1924